

DRÁGASÁG, ROSSZ PÉNZ ÉS ARANYALAP

ÍRTA

BALOGH-BEÉRY LÁSZLÓ

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1922.

Anyám emlékének.

A la mémoire de Félix.

ELŐSZÓ.

Habent sua fata libelli.

E *könyvecske* végzete az volt, hogy eredetileg egyik magyar folyóirat 1922. februári száma részére cikkül íródott meg, azzal az utógondolattal, hogy később a kellő kibővítésekkel mint különlenyomat is megjelenjék.

Azonban — a magyar folyóiratok is *habent sua fata*.

A cikk, noha ki is lett szedve, azóta sem jelenhetett meg. Közben Hoyos-Wenckheim gróf a «Pester Lloyd» március 1-i számában vetette föl ugyanezt az alapgondolatot; még utóbb a magyar tanítóegyesület követelte az aranyalapon való számítást, sőt a genovai konferencia közgazdasági szakértői is hasonló megoldás mellett foglaltak állást.

Lehet, hogy ilyenformán ez a tanulmány-féle már idejét múlta s így fölösleges; lehet az is, hogy lesznek még, akiket ennek dacára érdekelni fog.

Tehát — *valeat, quantum valere potest.*

Hajdú-Dorog, 1922. június végén.

Balogh-Beéry László

kereskedő, volt min. közzgazd. szakelőadó.

Az ELMÚLT nemzetgyűlés egyik legutolsó ülésén ráfogták a kormányra, hogy úgy vezeti az ország ügyeit, mint egy vezérigazgató...

Főtisztelendő Coignard Jeromos úr ugyan valahol igen meggyőzően fejt ki, hogy, ha egy miniszter tárcája ügyeknek intézésében annyi körültekintést, céltudatosságot és hozzáértést tanúsít, amennyi egy kereskedőnek kell, hogy csődbe ne menjen, akkor már joggal tarthat számot a nagy államférfiú címére. A magyar képviselő urak azonban aligha szokták olvasgatni Anatoie France-ot s így ez az állítás bizonyára nem dicséretnek, hanem gáncsnak volt szánva, ami elvégre mindegy volna: a vezérigazgatói — tehát kereskedői — felfogás nem lenne épen dehonesztáló; a baj inkább az, hogy a vád, sajnos, teljesen alaptalan.

Mert ha egy kereskedőnek valaha valaki föladta volna a kérdést, hogy mit fog csinálni, mikor a háborúból visszatérve, azt látja, hogy zsúfolt árúraktárának értéke időközben a századrészére esett le, akkor száz kereskedő közül száz azzal válaszolt volna: «Majd meglátom. Ha közben konkurrenseim támadtak, igyekezni fogok velük karteibe lépni, hogy lehetőleg tartsuk az árakat. Ha pedig még mindig magam vagyok a piacon, úgy felőlem másutt ingyen is adhatják, én tartom a régi árakat». Ez lett volna minden kereskedő válasza, a vezérigazgatótól a sarki boltosig.

Ez kétségkívül útszéli bölcsesség: szatócsigazság. Azonban nem kell lenézni az útszéli igazságokat, sem pedig mindjárt az Oxenstjerna híres mondására gondolni. Ha a magyar kormány nem az útszéli igazság szerint járt el —

többek között a valutakérdésben sem, — ez még csak annyit bizonyít, hogy egy szatócsbolt vezetésére nem volna alkalmas, de nem azt, hogy egy ország kormányzására ne lenne meg a szükséges arravalósága. Elvégre a világot nem azért kormányozzák kevés bölcseséggel, mert több nem akadna, hanem azért, mert nem is kell hozzá sok. Hiszen Európa összes államairól még sem lehet talán azt mondani, hogy rosszul vannak kormányozva; mindamellett, Európa összes kormányainak és valamennyi közgazdasági szakemberének látszólag két teljes esztendő kellett hozzá, hogy erre a szatócsigazságra rájöjjenek.

Inkább tételezhető tehát föl, hogy a látható kormányok, ha tudták volna is, mit kellene tenni, tehetetlenek voltak a láthatatlan kormánnyal, a nagytőkével szemben. Annak pedig, mind e mai napig, egyáltalán nem volt semmi kifogása azon numizmatikai anarchia ellen, amely Európában a háború óta dühöng. Ami érthető is, mert hiszen a sokat emlegetett konjunktúra egy nagyon jelentékeny percentjében épen ebből az anarchiából tevődik ki; az pedig nyilvánvaló, hogy a konjunktúrában épen a nagytőke volt az, aki aratott, — annál dúsabban, minél nagyobb volt. Ha tehát ma már egyre gyakrabban találkozunk az európai, sőt a világsajtóban azzal az alapigazsággal, hogy a valutaválságon csak az összes államok együttes erőfeszítése — tehát kartellje — útján lehet segíteni, úgy ez azt jelenti, hogy ma már a nagytőke érdekei is mások. Lehet, hogy azért, mert elérkezettnek látja az időt, hogy — tőzsdei nyelven szólva — «realizáljon»; mert elérkezettnek látja az időt, hogy problematikus értékű pénzekben elért nyereségeit a népek verejtéke lassan teljes értékű pénzzé.«változtassa át. Ebben a műveletben hajlandó, ismert önzetlenségével, közre is működni;¹ itt-ott, mint például Angliában, be is rendezkedett már, úgy látszik, arra, hogy az így megnyíló új konjunktúrának is leszakítsa lehetőleg minden virágát s ezért van, hogy a sajtóba, mely tudvalevőleg

¹ Lásd az osztrák nemzeti bank alapításánál játszott szerepét.

mindenütt elsősorban az *övé*, — utat kezdenek találni azok a fejtegetések, melyek a jámbor publikummal megérttetik az új jelszó egyedül üdvözítő voltát és kezdik azt útszéli igazsággá változtatni át, amely fölött vitatkozni nemcsak nem lehet, de nem is illik. Ezért kerül elő a lomtárból az útszéli akszióma: az állam-kartell, kap talányszerű szak kifejezésekből elegáns új toilettet s így udvarképessé téve, egyszerre minden nehézség nélkül bejut a kipárnázott ajtókon át a kabinetekbe, hova eddig hiába próbálkozott belopakodni.

A nagytőkének ezen a viselkedésén fölháborodni vagy azt, — mint ahogy nálunk mostanában divatos, — a fajtság terhére írni, egyaránt céltalan és helytelen volna. Elvégre a nagytőkének is meg vannak adva létföltételei s csak úgy jöhet létre, csak úgy maradhat fenn és csak akkor fejlődhetik, ha ezeket a föltételeket vagy már készen találja, vagy magának megteremteni igyekszik, tekintet nélkül mindenre, ami nem kimondottan az ő érdeke. Ezzel az eljárással szemben csak két álláspont lehet észszerű és így indokolt: a nagytőke, minden hátrányai dacára, vagy előnyös a gazdasági társadalom s ennek kifejezője, az állam szempontjából s akkor el kell fogadni úgy, amint van, összes ki nem küszöbölhető hátrányaival; vagy nem s akkor — aszerint, amint — törekedni kell vagy a kellő korlátok közé szorítására, vagy egyenesen a megsemmisítésére.

Mindkettő lehetséges úgy az úgynevezett liberális, mint az úgynevezett reakciós világszemlélet keretében. A liberális politikai áramlatban a védekezési lehetőségekre legjobban a szociáldemokrácia mutatott rá, a nagytőkének ez az állítólagos halálos ellensége s tényleges szövetségese mindkettejük közös ellensége, a kistőke elleni harcukban. A reakciós áramlatban a céhekig kellene visszanyúlni, melyeket tényleg nem volt érdemes tüzzel-vassal kipusztítani csak azért, hogy a tradícióikban rejtett morális tartalom nélkül és kétfelé szakítva, egyfelől mint szakszervezetek, másfelől mint kartellek, koncernek, trösztök és ringek támadjanak új életre. Nem bizonyos, hogy az államnak ilyen

irányú beavatkozása tényleg visszafejlődést jelentene-é az egyéni szabadság szempontjából, szemben a mai helyzettel, mikor sem a szakszervezetekbe, sem a kartellekbe nem mindig saját önszántából lép be az egyes egyén s amikor szakszervezet és kartell számos esetben jön létre az állam közbenjövetele s nem egyszer meg épen határozott kény-szere révén.

Mindkét esetben azonban mellőzhetlen előfeltétel a fenyegetett kistőke — másként középosztály — kellő nyomtatékkal való föllépése; mert hiszen a politika nem más, mint a társadalmi egységen belül jelentkező társadalmi erők kiegyensúlyozásának tudománya, — vagy, ha úgy tetszik, művészete. Ahol és amig pedig ilyen erő nem mutatkozik, ott és addig nincs mit figyelembe venni, nincs mit kiegyensúlyozni. Addig a nagytőke egyedül áll és legföljebb a szocializmusnak kénytelen imitt-amott koncessziókat tenni.

Ennek azonban a fajisághoz semmi köze. Innen és túl az Óceánon a nagytőke nincs kizárólag a zsidóság kezén; mindazonáltal innen és túl hajszálnyira ugyanazonos eljárást követ, mert nem is tehet mást, mint hogy elfogadja léiezésének föltételeit és azok szerint jár el, tekintet nélkül képviselőinek és birtokosainak csontalkatára, vérkoefficiensére és bőrképleteinek minéműségére. Innen és túl az Óceánon meglehetősen számú emberről tudunk, akiknek nagy vagyonokat sikerült összehozni; ezek nem tartoznak sem fizikailag, sem fajilag ugyanahhoz a típushoz. Ellenben annál inkább megegyeztek náluk azok a pszichikai és jellembeli, tehát morális karakterisztikumok, melyeket róluk életíróik följegyeztek. Ebből tehát inkább azt a következtetést lehetne levonni, hogy a nagytőke létrejövetele, fönnmaradása és továbbfejlesztése bizonyos erkölcsi tipust igényel, — az igaz, hogy olyat, melytől az altruisztikus, szocialista színezetű keresztény morál meglehetősen távol áll. Tovább lehetne azután fűzni a következtetések láncát egészen odáig, hogy kétségbevonassék még a híres tétel is: «a vallás magánügy»; lévén ugyanis tényleg teljesen indifferens a társadalom szempontjából az a fölfogás, melyet valaki, mint polgár és

ember, a Végokról, az Istenről és iránta való kötelezettségeiről táplál, de épen nem indifferens az a másik fölfogás, melyet felebarátairól s ezek iránt való kötelezettségeiről vall, — legalább is addig, amíg vanae sine moribus leges, a *mos*, a morál pedig el nem választható alkatrésze a vallásnak.

Ez azonban a drágasággal s az aranyalappal csak nagyon hiányos összefüggésben áll és legföljebb arra a megállapításra jogosít föl, hogy ma már a nagytőke morális fölfogása is indokolja a szatócsbölcsség kartelljét. Mert hisz nemzetközi — jobban mondva nemzetfölötti — bank, nemzetközi gazdasági szövetség, nemzetközi pénzjegy és mindaz, amit a valutakérdés megoldására orvosságul ajánlanak, — mi ez, ha nem a szatócsbölcsség kartellje? Hiszen egy másik útszéli igazság szerint a pénz is áru, csak épen hogy olyan áru, melyet csak egyetlen fajta kereskedő: az állam hozhat forgalomba. Egyúttal pedig az egyetlen áru, melyet az állam mint állam, mint a gazdasági és politikai társadalom kifejezője, nem pedig mint kereskedelmi vállalkozó hoz forgalomba. Ennélfogva természetes, hogy régi áron való forgalombahozatalához — más szóval: értékének helyreállításához — ott, ahol az állam monopóliumot élvez, nem kell semmi, de ott, ahol az állam a többi állam-kereskedővel találkozik, az összes «bransbeli» kereskedők, tehát valamennyi állam kartellje szükséges. Ez az eset áll fönn a mindenkori külföldön, vagyis ott, ahol más «konkurrenszek» is szóhoz juthatnak.

A javasolt összes megoldások pedig nem egyebek, mint eszközök részben arra, hogy az összes konkurrenszet a kartellbe bele lehessen kényszeríteni, részben pedig arra, hogy azután a vevőt: a külföldet lehessen kényszeríteni, hogy az árút ne azon az áron vegye át, amennyit valóban ér, hanem amennyiért kínálják, — ajándékba, illetőleg, miután ezt már mégsem igen lehet tőle kívánni, kölcsönbe adva a különbözetet. Lényegében ugyanis minden megoldásnál a külföld hitele az alap; a probléma pedig: hogyan léphessenek föl a külön-külön véve hitelképtelen államok úgy, hogy föllépésük több garanciát nyújthasson?

Nagy tévedés volt azonban a hitelképességnek ezért a csökkenéséért csupán és egyedül az inflációt tenni felelőssé s erre is kezdünk lassan rájönni. Kérdés ugyan már magában véve az is, hogy van-e tényleg infláció, ha nem a *számszerű mennyiséget*, hanem az *értéket* vesszük figyelembe, amely pedig talán mégis csak az egyedül mérvadó. Az infláció és defláció lényegét talán Jahn definiálta legvilágosabban. Szerinte, «ha túlsók pénzt viszünk be a forgalomba, növelve a fizetőeszközök mennyiségét, anélkül, hogy az áruk mennyisége s a forgalom összértéke emelkednék, úgy egyoldalúlag növeljük a keresletet s az árak minden gazdasági indok nélkül emelkednek; ha túl-kevés pénzt bocsátunk ki, úgy csökken a kínálat, esnek az áruk árai s eladási nehézségek és krízisek állanak be; ha azonban a pénz-mennyiséget az emelkedő árumennyiséggel arányosan emeljük, úgy a friss pénz friss vállalkozási kedvet teremt, a növekvő kereslettel azonban lépést tart a növekvő kínálat. Csak az utóbbi esetben van a pénz értékének állandósága biztosítva». Jahnnak ez a tétele azonban csak akkor áll meg törvényül az inflációra és deflációra, ha a pénz egyúttal tényleges érték is, «egységre hozva», azaz legegyszerűbb termométere a különböző áruk egymásközötti arányának. Mihelyt nem az, akkor az árúcsere nem utána igazodik, hanem esetről-esetre más, az individuumok igényeihez mérten fontos áruk ára után. Minthogy azonban ezek majdnem minden egyes esetben mások, ennél fogva egyik sem lehet «egységre hozva», amiből ár-bizonytalanság, tehát drágulás következik be. Minden eladó ugyanis kétségben van afelől, hogy az eladásnál realizál-e akkora árat, amely a neki szükséges más áruk megszerzését biztosítja; minthogy pedig cserekereskedéshez a mai gazdasági élet már túlságosan komplikált, mégis kénytelen az államjegy-váltókkal beérni, melyeknek pillanatnyi értékéről azonban kétségben van. Inkább fölfelé kerekít tehát ki, vagyis drágít.

Minthogy ugyanis az államjegy nem önmagában vett érték, vagy értékre szóló utalvány, melynek valódi becstét könnyű megállapítani bármely más áruhoz mérten, mint-

hogy ez a belső becs állandó, — hanem váltó, mely a mindenkori «kell»-től és «van»-tól, vagyis a tartozik-tól és a követel-től függ, értékét a legtöbb eladó és vevő nem is képes fölbecsülni. A drágaságnak tehát útját vághatjuk, mihelyt ezt a váltót nem tekintjük többé az «egységre hozott» tényezőnek, hanem egyszerű árunak, melynek értéke maga is egy másik, «egységre hozott» árunak, az aranyhoz való viszonya szerint igazodik. Nem mindegy tehát, valódi pénzről, vagyis értékről van-e szó, vagy pedig egy nyomdai termékről, melyet már csak régi rossz szokásból nevezünk pénznek.

Már most: a régi monarchia bankjegyforgalma tudvalevőleg a békében két és fél milliárd volt, még pedig nyilván azért, mert a gazdasági életnek ahhoz, hogy jól működjék, éppen ennyi fizetőeszköz forgalma kellett. Ez körülbelül ugyanennyi svájci franknak felelt meg, — a koronánkénti öt centime különbséget elhagyhatjuk. Volt pedig ehhez a pénzforgalomhoz a monarchiának 50 millió lakosa, vagyis hatszor annyi, mint a mai Magyarországnak.

Ezzel szemben a mai Magyarország államjegyforgalma, kereken nyolc millió lakos mellett, mintegy húsz milliárd korona,¹ vagyis mai kurzus mellett egészben véve 160 millió svájci frank. Ugyanílyen viszonyok mellett a háború előtti monarchiában hatszor ennyinek, vagyis kereken egy milliárd franknak vagy koronának kellett volna lennie a bankjegyforgalomnak; lévén hatszor nyolc millió lakos 48 millió, vagyis közelítőleg annyi, amennyi a monarchiában volt. Volt pedig ennek a kétszerese, amiből az következik, hogy *a mai Magyarországnak nem 20, hanem 50 milliárd koronának kellene cirkulálnia*, hogy a gazdasági élet ugyanazon könnyűséggel bonyolíthatassa le funkcióit, mint a háború előtt.

Még ha számításba vesszük is, hogy ennél kevesebb is elég ma, mikor a gazdasági érték- és árucseré kategoriáinak egy egész tömege elesik, mert a régi magyar

¹ 1922 január első felében.

— és monarchiái — gazdasági terület politikai széttagolása egyszerűen lehetetlenné teszi az idevágó kereskedői tevékenységet, — akkor sem volna szabad inflációról beszélni s nem lett volna szabad a múltban sem. Ha pedig mégis ezt a témát csépelte agyon valamennyi sajtóorgánum és minden miniszter és az összes közgazdasági szaktekintélyek, úgy ez alighanem azért volt, mert a nagytőkének, a láthatatlan kormánynek terveibe és érdekeibe ez a szimfónia talált legjobban bele. A nagytőke amellettt találta meg legjobban a maga számadását, hogy a különböző — nem épen csak a magyar — pénzek való értéke, külföldi és belföldi értékelése, külföldi és belföldi vásárlóereje, amely fogalmak a régi monarchia pénzénél egybeestek, most el legyenek tolvódva és állandó harcban álljanak egymással.

Ehhez azonban az inflációnak alig van köze, mert hiszen inflációról igazában csak akkor lehet beszélni, ha a fizetőeszköz tényleges értékét tekintve, ennek az *értéknek* forgalomban levő mennyisége haladja meg a gazdasági élet által tényleg igényelt mennyiséget. Az pedig, hogy nálunk ez az eset valóban fönnforog, egyáltalán nincs bebizonyítva, sőt a fenti számításból s a pénzhiány miatti állandó panaszokból épen az ellenkezőjére lehet következtetni. Ami tehát a pénz értékelésében megnyilvánuló különbözőségeket megmagyarázza, az egy egészen más, nem csupán anyagi, hanem pszichológiai tényezőkből kialakuló körülmény.

A monarchia pénze fundált bankjegy volt, tehát végeredményében abszolút érték: arany, vagy aranyra szóló utalvány. Ehhez képest értékelte is mindenki benn és künn s ha a külföldön nem is jelentett mindenkor pontosan 105 centimeot — aminthogy tényleg voltak akkor is valuta- és deviza-operációk —, az értékelés változása legtöbbszörre tört-centimeban, illetőleg tört-fillérben fejeződött ki. A külföld ugyanis az Osztrák-Magyar Bank hitelképességét állandóan körülbelül egyformán ítélte meg. Ma azonban államjegyünk van, amely alapjában véve nem utalvány, hanem csak váltó, tehát értékelése ugyanazon megfontolásoktól függ, mint minden más váltóé, akár állam

akár magánember az elfogadója. Aki kapja, aszerint ítéli meg, van-e a fizetésre kötelezettnek annyi vagyona, amennyi forgalomban levő váltóinak összértékét fedezi? szabadon rendelkezhetik-e ezzel a vagyonnal? és mobilizálhatja-e minden percben? Azontúl pedig, hogy lesz-e a lejárat napján ugyanannyi vagyona, rendelkezhetni fog-e vele és mobilizálhatja-e? Minthogy pedig az államjegy lejárat nélküli váltó, mindezek a megfontolások még komplikálódnak azzal a harmadikkal: a kibocsátás és a valószínű kifizetés napja közé eső időszak minden pillanatában hogyan fognak állani ezek a vagyoni körülmények?

Mindezek természetesen szerepet játszottak, noha természetesen sokkal szerényebb mértékben, az Osztrák-Magyar Bank jegyeinek értékelésénél is. Ha más okból nem, úgy annál a viszonynál fogva, melyben a bank a két állam kormányával állott. De ezek a megfontolások egészen más eredményre vezettek a monarchiánál, mint Csonka-Magyarországnál, vagy akármely más utódállamnál.

A monarchia volt Európában talán a legzártabb gazdasági terület: az a politikai alakulat, mely leginkább volt képes gazdasági szükségleteit saját területéről fedezni. Magyarország három és fél milliárdnyi külkereskedelmi forgalmából két és egynegyed milliárdot Ausztriával bonyolított le s ez az összeg Ausztria forgalmának mintegy felét tette ki. Tehát az össz-szükségletnek mintegy kétharmad-részt tudta a fogj^asztás a saját politikai egységén s ami fő: a saját vámhatárain belül találni meg és hosszú, de fölösleges is volna kimutatni, hogy a fönmaradó harmad-részben épen a nem föltétlenül nélkülözhetlen dolgok foglaltattak benne.

A monarchia adóssága tehát «jó pénz» volt, még akkor is, mikor jegyei nem aranyvalutára szóltak; amint-hogy tényleg Wekerle előtt sem mutatott a nemzetközi értékelés nagyobb kilengéseket, mint Wekerle után, s az esetleges eltérésekről sem bizonyos, hogy nem egészen más természetű okokra vezetendők-e vissza?

Azután meghalt a jó adós s az örökségen megosztoz-

tak, hosszú és költséges pör után, az utódok, számszerint heten. Magától értetődő, hogy az uzsorás külföld ezeknek váltóit nem hajlandó ugyanúgy értékelni, mint az örök-hagyóéit. Mindenikkel szemben most már külön-külön megfontolás tárgya: mije van? meg fogja-e tarthatni? rendelkezhetik-e vele minden pillanatban?

Túl minden infláción, — ha már a papirtömeg növekedését mindenáron inflációnak akarjuk nevezni, — ez az a megfontolás, amely, ha nem is kizárólag, de legfőképen rontja az utódállamok valutáit. Hisz maga az infláció ebben az értelmében inkább következménye, semmint előidézője az aláértékelésnek. Ausztria jegymennyisége — jegyforgalomról alig lehet már beszélni; hol van Ausztriában az a gazdasági szervezet, mely ebeket a trilliókat képes lenne nemcsak fölvenni, de meg is forgatni? — több mint 50 milliárddal növekedett,¹ mialatt Zürichje változatlanul libgett hol 0-17, hol 018 centime-on. Amíg pedig sülyedt, a sülyedés nem az új kibocsátással volt arányos, hanem azzal a könnyelműséggel, amellyel Ausztria az örökségből reá esett vagyont sokkal nagyobb mennyiségű koronákért, de sokkal kevesebb mennyiségű frankért, mint amennyit értek, eladogatta. A küföld tudta, mije van Ausztriának, és tudta, hogy ezzel szemben mennyi kiadása van. Ebből kiszámította, hogy ilyen gazdálkodás mellett melyik pillanatban kell új váltók kibocsátásának következnie, ehhez képest sülyedt Zürich és következett az új jegyözön. Csak-hogy az egész monarchiában Ausztria volt az a rész, amely legkevésbbé tudta magát ellátni, — nemcsak minden szűk-séggel, de még a nélkülözhetetlennel sem.

A monarchia zárt gazdasági egységén belül Csehország volt az iparos, — az örökös tartományok összes iparának háromnegyede, más számítás szerint négy ötöde a cseh királyságra esett, — Magyarország és Galicia a földműves, mely a termésnek mintegy kétharmadát szolgáltatta, Magyar- és Horvátország az erdész, a mai Német-

¹ 1921 végén, október-november táján.

ausztria pedig a kereskedő, aki mindezek termelését fölvette és úgy a belföldön, mint a külfölddel szemben forgalomba hozta. Amint a gazdasági egység szétesett s a másik gazdasági egységhez, a német birodalomhoz való csatlakozás meg nem valósult, Németausztria gazdaságilag halálra volt ítélve, mert a szétzúllás olyan időben következett be, mikor a pénz a külföldi államok pénzével szemben jelentékenyen vesztett paritásából. Ha ez nem következik be, úgy a régi kereskedelmi összeköttetések tehetetlenségi koefficiense talán még képes lett volna Németausztriát a víz fölött tartani, az utódállamok létesülésével járó vám- és egyéb akadályokat egyensúlyozni s az osztrák köztársaság megmaradhatott volna továbbra is az új államok árúközvetítőjének. így azonban erre nem volt mód; a züllesnek tehát be kellett volna következnie még akkor is, ha egy doktriner, az adott viszonyok előtt pártérdekből szándékosan szemet hunyó szocialista kormány nem segített volna benne. Az a kereskedelmi szervezet, mely ötven millió saját és körülbelül ugyanannyi külföldi fogyasztó ellátására volt berendezve, nem tarthatta magát fön a megmaradt nyolc millió fogyasztó mellett; viszont az elvesztett milliókat nem szerezhette vissza akkor, mikor benn a szocializmus egy csapásra valószínűt meg nyolc órai munkaidőt, üzemi tanácsokat, munkabéremelést s mindazokat a követeléseket, melyeket még a józanabb szocialisták egy része is majdnem utópiának, legalább is azonban végső ideálnak tekint.

Nagyobb méretű aranykulcson még talán segíthetett volna és segíthetne talán még ma is: mert lehetővé tenné a kereskedőnek, hogy biztos pénz alapján ejtse meg kalkulációit, figyelembe véve vámokat, szállítási és egyéb költségeket s olyan hasznot, mely mellett az állam s az egyén megélhessen. Még akkor is kérdéses azonban, lehetett volna-e akkora hasznot kalkulálni be, mint kell egy olyan állam fennállásához, amely az évnek mindössze 4—4½ hónapjában képes magát élelmiszerral ellátni s megmaradt iparának minden nyersanyagát külföldről kénytelen be-

hozni, nem számíthat tehát saját termékei földolgozásának hasznával, sem pedig azzal, hogy lakosságának legalább egy része megél ezekben az iparágakban, hanem csaknem kizárólag az emitt vásárolt és amott eladott árún elért nyereségre kénytelen minden existenciát alapítani.

Így azonban még ez a nyereség is illuzóriussá lett, mert nagyon is ki volt téve annak a kockázatnak, melyet egy tőle független tényező rótt reá: a környező államok valutájának ingadozása. Sohasem tudhatta, hogy az áruért kapott szokol, lei vagy dinár mit fog akkor érni, mikor ismét ő lesz kénytelen értük árút vásárolni, — eltekinve attól, hogy minden ilyen garas elsősorban az a bizonyos Zehrgroschen volt reá nézve. Vegyük még ehhez a szocialistáknak a bolsevizmussal kacérkodó uralmát Renner idejében, emlékezzünk vissza a nálunk is eléggé hangoztatott elméletre, hogy a pénzt úgy kell kiküszöbölni, hogy ad absurdum visszük a forgalomban levő pénz mennyiségét s azt, hogy a külföld kereskedői és pénzemberei többnyire elég világosan látó emberek szoktak lenni, — akkor érthető lesz, hogy Ausztria nem kaphatott hitelt, ennél fogva be kellett nála következnie az inflációnak, még pedig annak az igazi inflációnak, amikor a fizetési eszközök mennyisége meghaladja a gazdasági élet szükségletét.

Azonban azt vizsgálni, akár Ausztriára, akár más államra nézve, hogy az infláció volt-e előbb, vagy a hitel megcsökkenése, körülbelül arra megy ki, mint azt keresni: a tyúk volt-e előbb, vagy a tojás? Bizonyos az, hogy a monarchia összeomlásával egy olyanforma tünemény játszódott le, mint a Kant-Laplace-elmélet szerint a világ teremtésekor. A központi tömeg szétrobbant és leszakadt részei nekilódultak a világnak. Azután mindenik megállapodott saját tömegének súlyához képest egy bizonyos távolságra s ott megkezdette önálló «forgását keserű levében». A magyar korona volt öt centime és volt egy és egynegyed centime; de úgy az egyik, mint a másik korszakban volt idő, mikor a szokott meg lehetett kapni 4—6, a leit 6—8, a dinárt 10—12 magyar koronáért. Pályazavarok

természetesen fordultak és fordulnak elő, de nagyjában és egészében a távolság az egyes utódbolygók pénzei között változatlan maradt. Ami természetes is, minthogy birtokállagukban változás nem állott be, az elvesztés veszélye az egymásközi háború eshetősége ugyanaz maradt; nem volt tehát, ami a külföldi váltótulajdonost álláspontjának megváltoztatására bírja.

Ezzel szemben két kivétel mutatkozik: a cseh korona, melynek csodaszerű javulásáról később lesz szó s a lengyel márka, mely, mint az Csonkamagyarország nyolc millió lakosából legalább egy milliónak fájdalmas emlékében él, volt 240 magyar korona olyan időben, mikor a magyar korona messze fölül állt a két centimeon, ma pedig ér egy ötödrész olyan magyar koronát, melyért nem adnak többet egy centimenál a zürichi Bahnhofstrassen. Pedig Lengyelország 20 milliós állam, van szene, vasa, petróleuma, fája, sója; termel búzát, gabonát, burgonyát, szeszt; tenyészt állatot; van fejlett ipara, mely annak idején Oroszország szükségletének jelentékeny részét fedezte s a német iparban fontos szerepet játszott. Mégis a lengyel államjegy mintegy két év óta lassan, de állandóan csúszik lefelé s be sem lehet látni, mikor és hol fog megállapodni. Pedig ez alatt a két év alatt vagyona inkább még növekedett: a Sziléziából rá esett részekkel; hadseregét is leszállította, hogy budgetjét csökkentse; megannyi ok arra, hogy pénzét magasabbra értékeljék, künn és benn; és mindezek dacára az ellenkező állott be s a lengyel bolygó, melynek pályája legközelebb volt a hajdani központi naphoz, az Osztrák-Magyar Bank jegyéhez, egyszerre nekilendült és ma az összes utóállamok között majdnem legutolsó helyen kering.

Az egyébként érthetetlen tünemény magyarázatát adja az időpont, mikor ez a kilendülés megkezdődött: talán egy félévvel azután, hogy a bolsevik seregek már Varsó külvárosaiban állottak és csak egy csoda háritotta el a mindenektől cserbenhagyott lengyel államról az összeomlást. Ez a háborús epizód mutatta meg, hogy Lengyelország gazdag állam ugyan, bár vagyonával nem rendelkezik

egészen szabadon: ahoz túlságosan beengedte bányáiba s iparvállalataiba a francia tőkét; de egyáltalában nem bizonyos, hogy ezt a vagyont meg fogja-e tarthatni is?

Még beletelt egypár hónapba, míg a részletek ismeretek lettek s addig a lengyel márka stabil maradt. De amint aztán ismeretessé vált, apránként, a csehek állásfoglalása, a tény, hogy a vörös seregeket német tiszték vezették s a másik, hogy a francia segítség újabb gazdasági koncessziókba került, hogy németek és oroszok alapjában már egyetértenek, hogy ennél fogva Lengyelország, mely úgy lebeg, minden természetes támasz nélkül a két óriás szomszéd között, mint Mohamed koporsója, kénytelen állandóan nagy hadsereget tartani lábán és még akkor sincs bizto, sítva egy hegyedszéri vagy ötódszöri felosztás ellen, — a lengyel márka hanyatlása megkezdődött és nem is fog megszűnni. Hasztalan a nemzeti kölcsön, a vagyondézsma-hasztalan volna minden pénzügyi rendszabály: ez mind csak arra az időre biztosíték, míg Lengyelország mint ország fönnáll; de meddig áll fönn? — teszi föl magának a ké¹ lést minden lengyel márka-tulajdonos, ha még oly lelkes hazafi volna is. Aztán megadja magának a választ is: addig, míg a vörös Oroszországnak s a vérig keserített Németországnak tetszik békén maradni, vagy az isteni Gondviselésnek Lengyelország megmentése érdekében újabb csodákat művelni. Ez mind nagyon ingatag ércfödözet; következésképen a lengyel márka esni kezd, mire a kormány — *parva sapientia* stb. — újabb jegyözönt emittál, mire a jegytulajdonos «ugye mondtam!» jelszóval ismét elad, mire a kurzus ismét esik, mire következik az újabb emisszió — és így tovább ...

Meglehetősen hasonló a magyar korona pályafutása, mely, lehet mondani, legutolsónak helyezkedett el a valutánapszabályban. A románok benn voltak Budapesten és Györiig kalandoztak el gyárakat leszerelni; hogy ki fognak-e menni valaha, merőben bizonytalan volt; mindamellett a korona öt centime-on állott. Azután pedig rohamosan sülyedt le egészen 085-ig, holott az ötös kurzus

mellett volt idő, araikor 35 milliárd volt a jegyforgalom, a 85-ös mellett pedig volt idő, amikor csak 16 milliárd. Azonban a Bahnhofstrassen is csak emberek csinálják a kurzusokat, emberi idegekkel és emberi észjárással.

Mikor azután kitűnt, hogy igenis, «ez lehet így is» és hogy a magyarok «nem fordítják föl inkább a világot», akkor a korona lecsúszott oda, ahol ma is áll és ahol — nagyjában és egészében — állani is fog, mert oda utasítja a külföld becslése, nem lévén hajlandó magasabbra értékelni egy földművelő állam váltóit, melynek egyetlen kiviteli cikke úgyszólván a búza s amely ilyenformán teljesen a jó Istenre kénytelen bízni, lesz-e ebben az esztendőben mit exportálnia, vagy sem? Mindebből pedig következik egyrészt az, hogy «valutát javítani» egyes államnak, tisztán pénzügyi eszközökkel, nem lehet; másrészt pedig, hogy, ha a magyar pénzügyminiszter mégis ezt ambicionálja, akkor neki kellene Csonkamagyarországon a legvadabb irredentistának lennie.

Útszéli igazság bizony ez is; elég belepillantani az utolsó békeév statisztikájába, hogy a netán kételkedők is teljesen meggyőződjenek róla. Hogy csak a főbb cikkeknel maradjunk: Magyarország kivitt Ausztriába búzát, lisztet és állatot 750 millió értékig, természetesen aranykoronában; a voltaképeni külföldre 80 millió koronáért fát, 20 millióért sót, az arany- és ezüsbányák hozama kitett szintén körülbelül 20 milliót; az összes kivitel, figyelmen kívül hagyva a gyapjút, gyümölcsöt, főzelékfélét és egyéb apró tételeket, kitett tehát 850 milliót, a nemesfémekkel együtt 870 milliót, vagyis mostani értékben kereken 110 milliárdot. Ma ehelyett behozunk fát és sót, búzakivitelünk még aránylagosan is csökkent, mert mai területünknek békében csak mintegy 7 milliónyi lakosság szükségletét kellett fedezni a mai 8 millió helyett, minthogy az azóta bevándorolt menekülteket akkor az elvesztett területek látták el. Ilyen körülmények között nincs olyan tisztán pénzügyi eszköz, mellyel a valuta javulását, vagyis azt, hogy a külföld vagyoni helyzetünket kedvezőbben ítélje meg, ki lehetne erőszakolni.

Az eddig fölmerült tervek alapján azonban az egyes állami valutáját még az összes rosszvalutájú államok kar-tellje sem volna képes megjavítani.

E tervek mindenikének lényege abban áll, hogy kiküszöbölni igyekeznek valamelyiket azokból az aggályokból, melyeket az idegen tulajdonos az egyes államok államjegy-váltóival szemben támaszt. A valuta azonban csak akkor javulhatna meg lényegesen, ha ez aggályok mindenikét sikerülne egyszerre kiküszöbölni. Erre pedig aligha van lehetőség.

A közös bank voltaképen azt jelenti, hogy az egyes állam jegy-váltóiért a többiek kezeskedjenek. A bank nem az egyes államok jegytömegével dolgoznék, hanem új, fedezett bankjegyeket bocsátana ki, melyek az egymás-közti s a külföldi forgalomban kerülnének használatba. Szóval az új bankjegyekért — az aranyfödözettől eltekintve — nemcsak az egyes állam vagyona, hanem valamennyié együtt felelne. Ez a pénz természetesen teljes értékű volna, de nem küszöbölné ki az állam belső érték-cseréjében az egyes «saját» államjegyek forgalmát. A külfölddel szemben mindamellett javulna minden egyes állam saját jegye is, de egymással szemben az arány körülbelül ugyanaz maradna, vagy csak annyiban javulna, amennyiben a közös kapocs révén az egyes állam is több bizalommal találkozáván a külföldön, könnyebben szerezhetne ott kölcsönt, vagyis emelhetné saját vagyonállagát. Ez azonban minden egyes államra nézve egyformán áll, sőt a vagyonosabb államra nézve talán még inkább, úgy, hogy egymás-között jegyeik értékelése talán még inkább a vagyonosabb állam javára tolódnék el. Magától értetődőleg az új bankjegyekkel szemben a «saját» jegyek épúgy alá lennének vetve az árhullámozásnak és az ázsiónak, mint a ma meglevő egyéb teljes értékű «nemes» valutákkal szemben.

Mínthogy a külföldre további államjegyek nem szivárognának ki s amellet a külföldi államjegy-tulajdonos magasabbra értékelné államjegyeit, abban a tudatban, hogy — természetesen mindenkor mélyen a névértéken alul — bár-

mikor a közös bank jegyeire válthatja be s azért is, mert minden állam jegye a közös bank tőkéjében való valamelyes részesedés következtében tényleg többet is érne, — a Zürichek megjavulnának minden egyes államra nézve. Azonban a banknak az államok nem adhatnának csak vagy pénztári, vagy államjegyeket, vagy ehhez hasonló födözetet az általuk igénybevett bankjegymennyiség ellenében. Az árfolyamkülönbség tehát, amennyivel csökkenne a font, frank, dollár vagy forint ellenében, körülbelül ugyanannyival növekednék az új bankjegyekkel szemben. Ebben bajos a valuta javulását meglátni; a nagytőke nyereségét már könnyebb, — ha egyebütt nem, legalább ott, hogy egy új billentyű járulna az eddigi valuta-klaviatúrához.

Még az sem lehetetlen azonban, hogy az egész javulás csak átmeneti volna; ismét útszéli igazság ugyanis, hogy, ha egy államban kétféle pénz van forgalomban, a jó eltűnik, teaurálódik és csak a rossz marad meg. Akkor pedig két eset lehetséges: a bank vagy újabb emissziók útján fedezné a szükségletet, födözetlen forgalomban az egyes államok hitele terhére, amivel romlanék saját bankjegyeinek értékelése; vagy pedig kénytelen volna már a bankaktában alapszabályi megszorító intézkedésekkel védekezni ez ellen a veszedelem ellen. Akkor pedig elérkeznénk oda, ahol Ausztria van és Magyarország a bolsevizmus alatt volt: az eladó csak idegen, vagy «kék», szóval teljes értékűnek föltételezett pénz ellenében volna hajlandó eladni. Másrészt a külföldi fizetésre kötelezett itthoni vevő olyan pénzzel fizetne, aminőt a «saját» államjegyeiért esetről-esetre a legkedvezőbbben tudna beszerezni.

Végeredményében tehát egy a bizonyos: lenne egy új nemes valutával több. Minden egyéb csak ködös föltevés.

A gazdasági kapcsolat viszont azt az aggodalmat szüntetné meg, mely a kölcsönös háború lehetőségében rejlik. Meg akarná nyugtatni az államjegy-tulajdonost afelől, hogy az a vagyonállag, mellyel minden egyes állam e pillanatban bír, meg is marad annak háborítatlan és nem veszélyeztetett birtokában. A hatás itt is ugyanaz: megjavul az állam-

jegy, de megjavul minden állam jegye egyforma arányban, legföljebb azzal a különbséggel, hogy itt a gyöngébb államok jegyei javulnak valamivel nagyobb mértékben, amelyekre nézve nagyobb a veszély, hogy háború esetén legyőzetenének. Azt azonban, hogy a külföld a koronát 10600-on fogadja el, mikor véleménye szerint nem ér csak 0'85-öt, sem ezen, sem más úton pénzügyi eszközökkel elérni nem lehet.

Politikai eszközökkel igenis lehet - s az említett tervek mögött tényleg politikai célszavak húzódnak meg a gazdasági álarc alatt. Volt egyszer egy bizonyos valami, aminek volt bizonyos tulajdonsága, bizonyos hatása; ez a valami tönkrement és vele természetesen tönkrement a hatás is. Ha már most a hatást helyre akarjuk állítani, semmi sem természetesebb, mint helyreállítani a valamit magát. Ennél együgyűbb okoskodást bajos volna elképzelni is. Adva volt egy monarchia s annak kitűnő valutája; tönkrement a monarchia, tönkre ment vele a valuta is. Helyre akarjuk állítani a jó valutát? — helyre kell állítani a monarchiát. Aminthogy lényegében a közös bank nem is jelent mást, mint a régi monarchia pénzügyi föltámaszlását, a gazdasági kapcsolat pedig gazdasági helyreállítását, a gazdasági kapcsolat közös államjegy kibocsátásával kombinálva viszont jelenti a Friedjung és Charnatz föderalisztikus monarchiáját, — mindenkor a politikumok látszólagos kikapcsolásával, mintha ez lehetséges volna a szoros gazdasági és pénzügyi viszony mellett. Azonban ezzel volna betetőzve a pánszláv terv ésa csehek győzelve.

A csehek politikai törekvése már a monarchiában is az volt, hogy a gazdasági túlsúly mellé — vagy, ha úgy tetszik, annak következtében — a politikai hegemoniát is megszerezzék a maguk, esetleg az ő vezetésük alatt a szláv elemek részére. Törekvéseiknek legnagyobb akadálya már akkor is a magyar állam volt, nem annyira talán a magyarság politikai súlya, mint inkább a földrajzi fekvés következtében. Mikor aztán a háború alatt a monarchia fölbomlásával mint lehetőséggel kellett számolniuk, fönnmaradt a probléma, miként lehessen az Ausztria, tehát a csehek

nyomása alól kiszabaduló Magyarországot úgy paralizálni, hogy kényszerülve legyen a cseh törekvéseknek vagy szolgálatába szegődni, vagy legalább megvalósulásukat eltűrni.

Magyarország ugyanis két szempontból is nagyon fontos a cseheknek: először mint a volt osztrák iparnak — melyről láttuk, hogy túlnyomó részében cseh ipar — legnagyobb és nem pótolható fogyasztója és nyersanyag-szállítója, másrészt pedig, mint a további piacnak, a Balkán-államoknak bejárata, melyet elmellőzni vagy egyáltalán nem, vagy csak nagy áldozatok árán lett volna lehetséges. Ma már a dualizmus legelszántabb védelmezői sem tagadják, hogy a gazdasági dualizmusból Ausztria húzta a hasznot, a minthogy a tényekkel szemben nehéz is volna ezt még most is tagadni, mikor a gazdasági elzárkózások következményeképpen a cseh iparnak jó kétharmada beszüntette a munkát. Magyarországnak tehát a cseh tervek érdekében oly állapotban kellett a háborúból kikerülnie, hogy önálló életre ne legyen képes és így kénytelen legyen magát a cseh vezetésnek, jobban mondva hegemoniának alávetni. Ennek érdekében lett Magyarország egyrészt csupa ellenséges állam közé zárva, másrészt pedig megcsonkítva annyira, hogy az önálló gazdasági lét föltételeit, főképen az ipar létesítésének lehetőségeit saját területén megtalálni képes ne legyen.

Így remélik a cseh politikusok Magyarországot előbb vagy utóbb e gazdasági fegyverek révén arra kényszeríteni hogy politikailag ismét felvegye azt az igát, mely alatt a monarchiában senyvedezett. Szerencsére azonban a politikumok dolgában nem teljesen egységes az utódállamok fölfogása, azon az egy ponton kívül, ahol a magyar irredentizmustól való félelmükben találkoznak egymással. Minthogy pedig a politikumok egyelőre még mindenikükre nézve a legfontosabbak, — egyik gazdasági összekovácsolási tervnek sincs sok kilátása arra, hogy megvalósuljon. Hiszen nem azért omlasztották össze a régi monarchiát ...

Arról végül, hogy a teljes valutájú államok egyenlítsék ki kölcsönök útján a valutáris eltéréseket, naivság

volna komolyan beszélni. Még ha föl is tesszük, hogy ezeknek nagyítókéje valami szociális olaj-vízözön hatása alatt hajlandó volna egyáltalában kölcsönt adni, akkor is csak olyan föltételek mellett tenné, melyek a kölcsönvevő államokra nézve a teljes gazdasági és politikai szolgáltságot, a gyarmat helyzetét jelentenék, — valószínűleg Amerika javára. Hiszen épen az a baj, hogy reális alapon egy rosszvalutájú állam sem kaphat kölcsönt, mert ha kaphatna, az annyit jelentene, hogy bőven van vagyona, — akkor pedig már mindjárt nem volna rossz a valutája. Hitele, egy további iitszéli igazság szerint, csak annak van, akinek nincs rá szüksége.

Van azonban egy mód, mely talán — nagyon hosszú idő múlva és akkor is csak talán — megjavíthatja a külföldön is, a többi államok segítsége nélkül is, az egyes állam valutáját is; ezzel szemben azonban megszünteti rögton és azonnal ama bajok legnagyobb részét idehaza, melyeket a rossz valuta terhére szokás írni. S ez a mód Magyarország esetében elméletileg föltétlenül megvalósítható.

Mindeddig ugyanis a szatócsbölcösségnek csak egyik feléről volt szó, arról, mely a kartellt veszi számításba. A pénz azonban olyan áru, melyre nézve minden államnak van egy olyan piaca: a saját területe, ahol konkurrencia nélkül áll, tehát módjában van azt oly értékért adni, aminőért neki tetszik.

Amíg azonban polgárai azt a számtalan sokféle dolgot, melyre szükségük van, nem a saját területén állítják elő, kivétel nélkül mind, hanem egészben vagy részben a külföldről kénytelenek azokat hozatni, — addig az állam részéről hiábavaló saját-zsebébe-hazudozás görcsösen kapaszkodni abba a fikcióba, hogy a korona korona, tehát — kereken — száz centime. Ez nem igaz, és ezt a hazugságot semmiféle hatalom nem változtathatja át igazsággá.

Ellenben igenis lehet azt tenni, hogy leszámolunk a tényekkel és kijelentjük, hogy a korona egy fillér, sőt

még nem is egészen annyi.¹ Ez az igazság — és gyakorlatilag egyre megy. Az államnak van egy árúja, mely valaha 100 centime-ot ért, ma ellenben nem ér csak egyet. Ha ennek ellenére megállapodik egy csoport emberrel, bogy százban veszi és százban adja, akkor egészen mindegy neki, mennyibe számítja egy másik csoport ember, föltéve, hogy sem őt, sem az első csoportot nem kényszeríti semmi arra, hogy a második csoporttal összeköttetésbe lépjen. Viszont, ha abban állapodik meg, hogy egy fillérben veszi el és egy fillérben adja, akkor sem változott semmi. A kérdés minden esetben, reá is, mint minden kereskedőre nézve, az: fedezik-e tartozásait követeléseit? Ha igen, akkor szolvens és nem kell csődbe mennie; ha nem, akkor az öncsalás ugyan nem segít rajta.

Ez megint útszéli igazság — habár John Stuart Mill fogalmazásában másként hangzik is. «Ha a javaknak pénzben kifejezett névleges ára megkettőződne, a pénznek a gazdálkodók közötti megoszlása azonban nem változnék meg s ugyancsak megkétszereződne, az sem a társadalom gazdasági tagozódására, sem az egyes gazdasági alanyok abszolút vagy viszonylagos gazdasági helyzetére befolyást nem gyakorolna.» Ezer ember közül nem akadt tíz sem, aki ezt ilyen tudományosan tudta volna kifejezni; de ezer ember közül nem akadt tíz sem, akinek arra a hírre, hogy a korona esik, nem az lett volna az első szava: «nem baj! A korona egy centime-ot ér? — hát akkor a korona a fillér, a százkoronás pedig a korona». Akkoriban a bon ton-hoz tartozott az ilyen gondolat, ha valaki hangosan is kimondta, jóindulatú elnézéssel mosolyogni, anélkül, hogy valaha valaki megmondta volna, miért? Pedig hiszen mindenki a saját bőrén tapasztalhatta, hogy igenis, sok esetben valószínűleg és tényleg nem ért többet, mint egy fillért. Minden olyan esetben, amikor a régen 16 koronás cipőért 1600 koronát, a 3·50—5·50 koronás férfiingért 350—600 koronát, a 120 koronás ruháért 12—14.000 koronát kellett kifizetni.

¹ 1922 januárban.

Ez azonban mind nem lett volna baj; a baj ott kezdődött, hogy ez az állapot nem volt általános, hogy voltak olyan esetek, amikor az egyik fél — legtöbbszörre az állam — kapaszkodott ahhoz a minden alap nélküli fölfogáshoz, hogy a korona száz fillér. S ez a képtelen állapot fennáll még ma is.

Holott képtelen volta minden kétségen felül áll. Mert hiszen Stuart Mill is kiemeli, hogy az árak emelkedésével — vagy ha úgy tetszik, a pénz értékének, vásárlóerejének csökkenésével — csak akkor nem áll be változás, ha az aránylagosan szintén megnövekedett pénzmennyiség ugyanúgy oszlik meg a társadalmon belül, mint előbb. Mihelyt nem ez történik, mihelyt valamely egyén vagy valamely társadalmi osztály vagy kevesebb pénzhez jut, mint amennyihez az értékcsökkenéshez mértén jutnia kellene, vagy kevesebb szolgáltatást teljesít, mint amennyit azelőtt teljesített, úgy az azelőtti állapothoz képest eltolódás állott be, az első esetben az érdekeltek hátrányára, az utóbbiban előnyére s a társadalom gazdasági egyensúlya föl van bomolva.

A Mill tétele is, 'egyszerűbb nyelvre fordítva, annyit jelent, hogy nem a pénz számszerű mennyisége a fontos, hanem az értékszerű mennyisége; ha tehát az állam — társadalom — nem akarja, hogy a társadalmi — állami — egyensúly felbomoljék, akkor ügyelnie kell arra, hogy az árucserében ne a számszerű, hanem az értékszerű becslések és eloszlások jussanak szerephez.

Ahol az állam mint kereskedő szerepel, ott többé-kevésbé le is számolt a való helyzettel: egy doboz Pursicsán, mely a háború előtt 176 fillér volt, ma 180 korona; a vasutaknál, a postánál, telefontól s egyebütt azonban megijedt a nagytőke sajtójának lármájától: «az állam, mint árdrágító!» s nem merte az emelést abban az arányban vinni keresztül, amint az a korona való értéke szerint indokolt lett volna. Pedig a korona, még mikor aranykorona volt is, elsősorban értékmérő volt, ha úgy tetszik: érték-termométer, amellyel csak akkor lehet logikusan dolgozni, ha minden esetben vagy Celsius, vagy Fahrenheit szerint alkalmazzuk.

De az egyik esetben Celsius szerint mérni a fokokat s azután az így nyert eredményeket egyértékűeknek tekinteni azokkal, melyeket a másik esetben Fahrenheit-fokokban állapítottunk meg, ez tisztára örület. S ha a gazda búzáját Fahrenheit-számú koronáért adja el, a kereskedő a cipőt a külföldi valuta Fahrenheit-számai szerint árusítja, akkor nincs igazság abban, hogy a vasúton Celsius szerint fizesse meg a jegyet. Elvégre az órás, aki a háború előtt 25 fillért fizetett azért a levélért, mellyel megrendelt a Svájcban egy nagy-tucat ezüst zsebórát, melyet azután eladott darabonként 30 koronáért, vagyis 31.50 svájci frankért, nem ment tönkre ebbe a 25 filléres kiadásba. Ma ugyanazt az órát 3600 koronáért, tehát még mindig 31 és fél svájci frankért adja, szóval ugyanannyit nyer rajta svájci frankokban — tehát aranyban, tehát abszolút értékben — mint azelőtt, ha ugyan nem többet, tekintettel azokra a kedvezményekre, melyekkei a Svájc az órás- és nem csupán az órás-ipart kivitelképessé segít tenni. A megrendelőlevélért ellenben még ma, többszöri portóemelés után sem fizet többet hat koronánál, tehátöt centimenál, míg svájci ügyfele 40 centime, tehát ötven korona bélyeget ragaszt arra a levélre, melyben a megrendelést elismeri. Miért ne lehetne tehát azt, amit a dohánnyal csinált az állam, általánossá tenni, — mikor két év óta az egész világ egyebet sem tesz, mint a háború előtti időket sírja vissza? Nos, akkor egy svájci óráért fizetünk 31 és fél frankot, egy svájci levélért 2625 centimeot. Ez alapon ma sem volna a tizedik egyiptomi csapás, ha a levélért ötven koronát fizetnénk; a csapás az, hogy egy helyen fizetünk és fizetnek nekünk is, a másik alkalommal pedig nem.

A korona Zürichben hol 2-85 fillér, hol 0'85 fillér; itthon pedig hol egy fillér, hol meg száz. Baj a zürichi ingadozás is, de még nagyobb baj az itthoni; mégis máig kellett várni, míg ezen a nagyobb bajon segíteni igyekeznek. S még ma sem abban a formában, mely a legtermészetesebbnek látszik, hanem megkerülve a dolgot: amerikai pénzzel alapítandó magyar jegybank, meg búzávaluta képében. Pedig alapjában véve, minden tudományosnak látszani

akaró frázis-cafrangtól menten, mindkettő csak arra megy ki: legyen egy korona annyi, amennyi tényleg. Egy fillér.

Mert bizony: jegybank és búzavaluta, mindkettő volta-képen csak az az egy szó más formában: devalváció. Illetőleg nem is a devalváció már, mert hisz az régen megtörtént: még akkor, mikor az Osztrák-Magyar Bank aranyfődozete kivándorolt hadianyagokért, mikor «nem akartunk katonát látni», mikor aláírtuk Trianont, mikor a bolsevisták ontották a fehér pénzt, meg mikor az oláhok fosztogattak. Ma már csak a devalváció utáni újrabereendezkedésről van szó s a formáról, amelyben ezt a legcélszerűbben s a lakosság legkisebb ellenszenvé mellett lehessen végrehajtani.

A latens devalváció nyílt keresztülvitele nélkül a valutát megjavítani nem lehet, az kétségtelen; a lebélyegzést s a betétek «elkommunizálását» azonban aligha akadna pénzügyminiszter, aki még egyszer megkísérelné. Annál kevésbé, mert az előzőleg keresztülvitt hasonló operációk végeredményükben egyáltalán nem is voltak devalvációk, hanem csak maszkírozott kényszerkölcsonők. A pénz, ami belőlük befolyt, elpárolgott, a valuta nem javult, ellenben megromlott, aránytalanul nagyobb mértékben, a közmorál — még pedig nemcsak az, amelyet adómorálnak szoktak nevezni. A devalváció tehát még előttünk áll, a kérdés csak az, hogyan csinálni meg? Azonban erre sem látszik leggyakorlatibb eszköznek sem a magyar jegybank, sem a búzavaluta.

Mert ha a magyar nemzeti bank létrejönne, — ha létrejöhetne, ezt azonban most ne keressük, — annak csak két lehetősége van: vagy átveszi a mai államjegy-tömeget, vagy nem. Ha nem, akkor áll reá nézve is mindaz, ami áll a nemzetközi bankra. Lesz kétféle pénzünk: bankjegy és államjegy; az első teljes értékű, — ha tudniillik a bankakta teljesen függetleníti a bankot az államtól, — amelyet mindenki el fog dugni és csak legvégső esetben ad majd ki. És lesz egy másik, «fehér» pénzünk, amelyért művészet lesz valamit vásárolni, de még nagyobb művészet érte «kék» bankpénzt kapni. Államjegyünk jobb lesz annyival,

amennyire a bank alaptőkéjét nemzeti vagyonunkban a külföld értékelni fogja; ettől eltekintve marad odakünn minden a régiben. Idebenn szintén, mert hisz a bankpénz csak a külföldi fizetések eszközének van szánva; ezt tehát vagy áruval, vagy államjeggyel, vagy külföldi devizával fog kelleni megvásárolni, épen úgy, mint ma a frankot, dollárt, forintot vagy lírát. De akkor minek a bank és a bankjegy? Ha pedig netán idebenn is az új, mondjuk turokban számítanak a teljesítendő fizetéseket, — hát akkor meg ott vagyunk, ahol ma: megtarthatjuk a mai koronákat, csak vegyük tudomásul, hogy minden korona egyenlő egy fillérrel.

Ha pedig átveszi a bank az államjegyeket, akkor nyilván csak a való értékben veheti át, különben vagy azonnal csődbe megy, vagy az ő jegyei is lesüllyednek arra a kurzusra, melyen az államjegyek állottak. Átveszi tehát 0.85-ön, mondjuk kereken egy centimeon. Tehát egy korona államjegy lesz egy fillér, egy centime, ahogy nevezzük; egyszóval az új koronának századrésze. De hát akkor mi változott itt? A korona-államjegy eltűnt, helyébe a korona-bankjegy lépett, ellenben az államjegy-milliomos átvedlett egyszerű tízezer koronás bankjegy-szegénylegénnyé. Érdekes ezért egy nemzeti bankigazgatót, meg tíz nemzeti igazgatósági tagot állítani be? Nem sokkal egyszerűbb megtartani az állam jegyeket, ellenben kimondani, hogy nem érnek csak egy (arany-) fillért?

A búzavaluta, ha lehet, még rosszabb, még pedig azért, mert egy meglehetősen állandó pénzalap, az aránylag keveset variáló arany helyébe egy meglehetősen változékony, mert a világterméstől függő alapot iktat be. Kínulási pontja ennek is csak az, hogy a korona: nem korona. Mert valaha egy koronáért egy tizenhatod mázsa búzát lehetett kapni, ma pedig csak egy kétezred mázsát. Ott, ahol olyan vagyonszerésekről van szó, melyek tényleg búzát vagy búzát *is* eredményeznek: birtokbérlet, gazdasági alkalmazottak szerződése stb., teljesen jogosult; de ott az érdekeltek nem is vártak arra, hogy valutának nevezzék ki az

«életet». Ott ellenben, ahol a búzának tényleges és természetszerű szerepe nincsen és csak mint fikciót erőszakolják bele a számításba, csak azt érnők el vele, hogy tényleg árdragítót csinálnának az államból, mely mindenkit arra kényszerítene, hogy az esetleges rossz termést, — mely a pénzalapot természetesen megdrágítaná, — már előre vegye kalkulációba, még pedig lehetőleg kiadósan.

Ettől eltekintve azonban, a búza már azért sem alkalmas valutabázisnak, mert hiszen köztudomásúlag ugyanaz a métermáza búza más árúkhöz viszonyítva egészen más értéket jelent augusztusban, mint márciusban, még akkor is, ha a termés két évben egy szemig egyforma lenne. Tavaly aratás után 800—1200 korona volt egy mázsa, októberben ez az ár fölment 3200 koronára, ez év márciusban pedig 3600 korona volt. Melyik búza lenne itt a valuta-alap? Az augusztusi 1200-as, vagy a márciusi 3600-as? Vagy a természetben beszolgáltatandó, melyhez az államnak előbb a bibliai József magtárait kellene megépítenie s egy újabb Futurányi hivatalnok — légiót állítani be? Vagy pedig átszámolnók az egyik s a másik árat a világgpiac áaira? De hisz ez akkor az aranyalap, mert hisz a búza világgpiaci ára közönségesen szólva az az arány, amely fönnáll az arany s a búza értékelése között, melyben azonban az «egységre hozott» tényező nem a búza, hanem igenis az arany.

De még béke idején is mutatkozott a búza árában ezen eltolódás s a statisztikai hivatal megállapításai szerint a márciusban vett búza mindig 12—15%-kal volt drágább mint az augusztusban vásárolt. Nem áll tehát, hogy az árúcsere stabilitásban sokat nyerne, mert hisz az értékmérő az «egységre hozott» tényező nem maradna állandó; már pedig a mai állapotnak is talán az a nagyobbik baja, hogy a pénz, amellettt hogy rossz, nem mindig egyformán rossz.

Ezzel szemben az az érvelés, hogy »aranyvalutára nem mehetünk át, mert aranyunk nincs; ellenben búzav valutára átmehetünk, mert búzánk van» — öncsalás. Szokolunk sincs, frankunk sincs, líránk sincsen; azért a vász-

nat, a parfümöt, a porcellánt, habár koronák képében, mégis ezekben a pénzekben fizetjük meg; miért nem lehetne tehát, szintén koronák útján, aranyban fizetni? Másrészt búzánk tényleg van — augusztusban, ha termett; ellenben nincs márciusban, akár termett, akár nem. Mert a búza közszükségleti cikk, amelynek természete, hogy elfogyjon; ellenben az arany nem az, tehát nem fogy el, hanem legfőljebb átalakul. Ennélfogva a búza nem bírhat az értéknek még azzal az állandóságával sem, amellyel bir az egyébként szintén, de kisebb határok közt változó arany.

Az észszerű eljárás tehát az volna, hogy ha már szükségét látjuk egy nem változó pénzalapnak, válasszuk azt, amely legkevésbé ingadozó. Allítólag aranyvalutánk volt és van törvény szerint talán még ma is; koronánk aranykorona volt és elméletileg az talán még ma is. Számítsunk tehát aranykoronában, tekintet nélkül arra, hogy ma nincs bank, amely «bécsi és budapesti főintézeteinél fizet kívánatra» aranyban. Akkor ez úgyis mellékes volt és senkinek sem jutott eszébe ezért a főintézeteket molesztálni, — épen, mert bizonyos volt benne, hogy ha megtenné, a bank tényleg fizetne. Ma is mellékes, mert mindenki tudja, hogy — úgy sem fizetne. Gyakorlatilag tehát fikció volt az akkori állapot, fikció lenne az új is; a lényeges azonban az, hogy a fikció általános legyen és nem részleges. Ha lehet azt a fikciót fogadtatni el, de mindenkivel kivétel nélkül, künn és benn, hogy a papírkorona értéke egy aranykorona, úgy ez nagyon előnyös és akkor ezt kell megcsinálni; ha ez odakünn nem megy, de el tudunk a külföldtől zárkózni úgy, hogy véleménye ne birjon ránk nézve semmi jelentőséggel, akkor meg kell csinálni benn; ha azonban egyik sem lehetséges, — aminthogy nem lehetséges, — akkor nem marad más hátra, mint általánossá tenni idebenn is azt az értékelést, amelyet a külföld ránk diktál, mivel teheti, hogy diktáljon. Különben «a pénznek a gazdálkodók közötti megoszlása megváltozik» s ennek folytán «a társadalom gazdasági tagozódására, valamint az egyes gazdasági alanyok abszolút és viszonylagos helyzetére befolyás gya-

koroltatik», amely nem előnyös. Mert ezt köznyelven krízisnek nevezik, melynek dühöngése idején még a fundált pénzek korszakában is meg szokott volt nehezülni az államok helyzete s ezt érdekében áll elkerülni annak az államhatalomnak, mely voltaképen minden erejét és hatalmát épen ezen «gazdasági alanyok» erejéből és hatalmából meríti.

Azt kell tehát tenni, hogy, ha nem hitethetjük el az emberekkel, hogy egy korona: száz fillér, kényszerítsük őket elhinni, miszerint egy korona: egy fillér, — de mind valamennyit, kivétel nélkül és főképen: beleértve az államot is. Azok, akikre nincs módunk kényszerít alkalmazni, úgysis ezen a véleményen vannak; maradnak azok, akik idebenn élnek s akikre igenis rá lehet kényszeríteni ezt az álláspontot, mint lehetne az ellenkezőt is, ha «semmi sem kényszerítené az államot, hogy az első csoporttal — a külfölddel — kapcsolatba lépjen», vagyis ha teljesen elzárkózhatnánk a külföldtől.

Nem lesz ez semmi merész újítás; a háború előtt is volt már ilyen eset, még pedig egy olyan államban, mely azért nagyhatalom számába ment s még ma is inkább tud tiszteletet parancsolni az entente államainak is, mint mi. Aki járt valaha Törökországban, tudja, hogy ott kétféle piasztert ismertek: a «jót» meg a «rosszat». A piasztér ugyan, ez az aprócska ezüstpénz, csak egy alakban forgott látható formájában; ez volt a «rossz» piasztér. A «jó» csak egy elméleti fogalom volt, az aranyfont századrésze, állandóan tiz-tizenöt százalékkal a «rossz» piasztér fölött.

De még nem is kell Törökországba s a háború előtti időkre menni. A saját portánkon látjuk, hogy a vámokat papirkoronákra átszámított aranykoronákban kell leróni; másrészt a nagytőke magyar trösztje, a Tébe, arany-folyószámlákat készül nyitni segédsapatai, az exportőrök számára. Ha tehát itt lehet arany nélkül aranyban számolni, miért ne lehetne másutt és mindenütt is?

Pedig ez volna az esetünk^ha átmennénk az aranyban való *számításra* — és nem *fizetésre*, amihez tényleg arany kellene, — teljesen, az egész vonalon, kivételek nélkül. Volna

egy tényleges, megfogható pénzünk, a mai államjegy-korona és egy másik, elméleti pénzünk: az aranykorona, mely ugyan nem volna sehoh, mégis alapját képezné minden *számításnak*, melynek eredményeként bárhol az országban bárki bármely *fizetést* eszközölni tartoznék, — ugyanazon *érték*-ennyiségű, de természetesen sokkal nagyobb *számmennyiségű* államjegy-koronákban, s ez a számmennyiség függne akár az aranyra, akár, ami körülbelül egyre megy Zürichnek budapesti jegyzésétől.

Semmi más ez, mint általánosítása annak, ami ma is történik, csak éppen hogy nem általánosan. A cipőt ma is meg lehet kapni 16 olyan koronáért, aminőt békében fizetünk érte: aranykoronáért; illetőleg ma is annyi papírkoronával kell megfizetni, amennyiért tényleg lehet is kapni — talán némileg több utánjárással — 16 aranykoronát; minthogy pedig az, akinek csak búzája van, tudja, hogy csak aranyértéken vehet cipőt, tehát rögtön azt számítja, mennyi az a papírkorona-mennyiség, melyért a békeszerinti arányos arany mennyiséget megkaphatja s aszerint követel... «világarparitást».

S itt mindjárt számoljunk le egy tévhittel, amely talán nem is egészen *hit*, tekintve, hogy éppen a nagytőke sajtója terjeszti a legnagyobb odaadással: hogy a mezőgazdasági termelő, a «paraszt» a legnagyobb árdrágító s azzal a mássikkal, hogy addig nem lehet olcsóbbodásról beszélni, míg a kenyér ára nem csökken.

Ha azt vizsgáljuk ugyanis, hogy ki kezdte az árak drágítását, akkor vagy megint a tyúk és tojás problémájához kerülünk el, vagy pedig olyan eredményre jutunk, mely éppen a «paraszt» mellett szól. Mert hisz mindannyian emlékszünk rá, hogy a cipő, a ruha stb., szóval a mi éghajlatunk alatt szintén elkerülhetetlenül szükséges iparcikkek már igen jelentékeny utat tettek meg drágulási pályájukon, mikor élelmiszerek dolgában még javában terjeszkedett a központos, maximálósos, tehát kötött forgalmi rendszer. Kezdeni tehát semmiesetre sem a mezőgazdasági termelő kezdte. Másrészt a statisztika, az ismert index-

teória is a termelő mellett tesz bizonyosságot, mert míg az élelmiszereknél ez az index mintegy 6000, addig az iparcikkeknél majdnem 10.000. Nem lehet tehát részrehajlatlanul azt állítani, hogy a paraszt a legnagyobb árdragító. Hanem igenis igaz az, hogy a «paraszt», amint arról van szó, hogy termelt árúját forgalomba kell hoznia, átváltozik kereskedővé s kénytelen ugyanazon elvek szerint járni el, mint minden más kereskedő, aki nem akar csődbe jutni. Kénytelen számot vetni: mibe kerül neki a szőbanforgó árú előállítás, mennyi hasznának kell maradni, hogy maga is megéljen s eszerint állapítani meg az eladási árat. Akkor, mikor egyetlen patkó negyven korona, egy lószerszám pedig 15.000, tehát éppen százszor annyi, mint békében volt, a kisbéres pedig százezer korona bért követel, voltaképpen csak természetesnek lehet találni, ha a búza is százszorosan drágult.

Éhez képest az olcsóbbodás kiinduló pontja sem a kenyér, a megélhetés lesz, hanem az iparcikkek kell, hogy kezdjék. Mert az, hogy a mezőgazdasági termelésben, ugyanazon termelési színvonalat föltételezve, azonos termelési periódusokban nagyobb vagy kisebb lesz-e a hozam, nem egészen az emberi akarattól függ. Ellenben az ipari termelésben ugyanazon nivó mellett az, hogy a hozam mekkora legyen, csak attól függ: mennyi óráig áll naponként ugyanazon élelmiszer-fogyasztás, ugyanazon ruhakoptatás, ugyanazon házbér stb. és majdnem ugyanazon szénfogyasztás mellett egy munkás a gép előtt.

Amiből megint az következik, hogy ami igaz az iparos Németországban, nem szükségképpen igaz a földművelő Magyarországra nézve. Az iparos Németország hirdetheti, hogy a többtermelés fogja megmenteni; az agrár Magyarországra nézve ez nem áll ugyanazon mértékben. Mert ha Németország egy munkanapon ezer pár cipő helyett ezerszázat állíthat elő, ez azt jelenti, hogy a pár cipőt saját lakosságának is körülbelül egy harmincadrésszel olcsóbb áron adhatja; ennyivel többet fizethet viszont minden munkás kenyérért, húsért, tejért, lisztért — anélkül, hogy akárki is

kevesebbet keresett, tehát saját érdekeiből bármit is áldozott volna. Sőt: miután a gazda is ennyivel olcsóbban kaphat cipőt — és ruhát és patkót és lószerszámot, — tehát ő is leszállíthatja a búza, a hús, a tej, a liszt árát anélkül, hogy érdekeiből bármit is áldozott volna. Mert mindez olyan tényezőktől függ, amelyeket Németország munkásai és gyárosai tetszés szerint változtathatnak meg, — mihelyt úgy tartja kedvük. Ellenben a magyar «paraszt» hiába töltene birtokán tíz óra helyett tizenkettőt, azért megtörténhetnék vele, hogy tíz mázsa búza helyett nem aratna csak ötöt.

Mindebből persze nem az következik, hogy elavult mezőgazdasági rendszerünkön nem kell változtatni, hanem csak az, hogy nem szükséges mindent, amit egy német tudós mondani talált, meggondolás nélkül utánaszajkózni. Így többek között azt sem, hogy csak a kivitel útján javíthatjuk meg valutánkat; mert ezzel szemben a helyzet az, hogy a mai, egyharmadrész Magyarországnak egy további harmadrészét szőröstülbőröstül kivihetnők anélkül, hogy Zürich csak egy ponttal is javulna, — ha a nagytőke nem akarja, hogy javuljon. Annak pedig a mai viszonyok sokkal kedvezőbbek, mint lenne egy jobb valuta.

Mert tegyük föl például, hogy a kormány ma engedélyt ad 50.000 darab sertésnek szalámi alakjában való kivitelére, — amint erről tényleg szó van. Ez jelent 5 millió kilogramm sertést, tehát — kereken 100 koronájával — 500 millió korona mozgósítandó összeget.

A számítás egyszerűsítése érdekében hagyjunk figyelmen kívül minden mellékes körülményt és tegyük fel, hogy minden sertés kereken száz kiló, aminek fele hús; hogy egy kiló húsból egy kiló szalámi készül, aminek ára a Svájcban két frank, vagyis 125-ös kurzus mellett 250 Kor. Készül tehát 2,500.000 kilogramm szalámi, mely kerül — minthogyt a zsírt nem szabad kivinni — itthon 250 millió koronába, a Svájcban pedig, hozzászámítva 50% költséget, 375 millió koronába. Ott kifizet érte a svájci vevő 5 millió frankot, vagyis 750 millió koronát.

A «Kredit»-táviratokkal megkísérelt család idejéből

tudjuk, hogy egyik svájci bank tényleg megfelelt a kör-távirat utasításának és eladott 50 millió magyar koronát, aminek az a hatása volt Zúri ehre, hogy a magyar korona jegyzése mintegy 15%-kal esett. Ha tehát 750 millió korona erejéig vásárolnának Zürichben magyar koronát, föltehető, hogy a jegyzés, még a többi piacokról való odaözönlés utáni kiegyenlítődés esetén is, megjavulna mintegy 20%-kal; tehát lenne 125 helyett 100. Másrészt itthon ekkora tömeg sertés fölvásárlása okvetlenül felverné az árakat leg-alább 10%-kal.

A következő szállítmány kalkulációja tehát így módosulna: 2,500.000 kilogramm szalámi kerül itthon 275 millió koronába, a Svájcban 400 millióba, ahol is fizetnek érte 5 millió frankot, vagyis most már csak 500 millió koronát.

Az első szállítmányon volt 375 millió korona haszon, a második lenne 100, egy harmadikat pedig már nem volna rentábilis kivinni. Svájci frankokban az első hozott két milliót, a második már csak egyet, a harmadik nem hozna semmit.

Ez azonban a nagytőkének — és ma 500 milliót egy üzletre mozgósítani csak a nagytőke képes — nem érdeke; ennél fogva nem koronákban, hanem svájci frankokban követeli a fizetést s ezeket egyszerűen javára íratja valamelyik ottani banknál. Ezt, holott neki nem került csak 125-be, eladhatja itthon, mint devizát, — még pedig nem okvetlenül épen mint svájci devizát, mert hisz olvastunk róla, hogy kereskedők külföldi követeléseikért szokolt vásároltak, ami a szokol hausse-ára vezetett — 127-ért, minthogy a korona megmaradt 125-ön; nyer tehát minden frankon két koronát, másfelől pedig nyugodtan folytathatja tovább a kiviteli üzletet, mert hisz a korona jegyzése mitsem változott s így legföljebb a sertésárak itthoni 10%-os emelkedésével kell számolnia. S ez így mehet mit Grazie mindaddig, míg itthon össze tud hozni az üzletbe fektethető újabb magyar koronákat anélkül, hogy a külföldön forgalomban levő mennyiségből kellene azokat bevonnia.

Itthon természetesen pénzszüke támad, a megélhetés

egyre nehezebb lesz, — nem annyira az indexek miatt, mint inkább azért, mert a változatlan árak megfizetéséhez sem igen lehet fölhajszolni a szükséges fizetőeszközt — annak, aki nem bank. De ez megint a bank előnye, legalább a sok apró fogyasztó nem veri föl az árakat s így a bank olcsóbban vásárolhat. A közvéleményt pedig röviden intézi el sajtója útján: pénzsűke van, mert a pénz megtorlódik a termelőnél. Megindulnak a vérforraló mesék a tulipános ládákról; a svájci folyószámlákról nem esik szó, holott a tulipános ládába csak 250 millió ment, az sem tiszta nyereség, — tessék csak a nevelés, hizlalás, tenyésztés költségeire és kockázataira gondolni, — a svájci számlákra pedig 375 millió — majdnem semmiért, mert hiszen még kockázatról sem lehet beszélni.

A termelő azonban nagyon jó arra, hogy az ő vállára lehessen háritani minden felelősséget. Fényes példája ennek a burgonya tavalyi pályafutása. Októberben az ár mintegy^T 5 korona volt Szabolcsban és 7 korona Budapesten; ez év februárban ez oda módosult, hogy Szabolcsban fizettek 14—15 koronát, Budapesten 22 koronát kilogrammonként.

Ez az áralakulás még akkor sem érthető meg, ha figyelembe vesszük, hogy a téli hónapokban a szállítás gyakran hetekig kénytelen szünetelni a hideg időjárás miatt. Valamennyire magyarázatát adja azonban az a tény, hogy a kereskedők száma Csonkamagyarországon a kétszerezésére növekedett,¹ a kereskedők kezén pillanatnyilag megkötve álló mennyiség tehát szintén a kétszerezésére emelkedett. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a vásárlók nagy száma, tekintet nélkül arra, hogy közvetítő vagy fogyasztó vásárlókról van szó, növeli a keresletet s így emeli az árakat. Különsen, ha olyan elsőrangú közszükségleti cikkről van szó, mint a minő a burgonya, mert a kereskedő aggodalom nélkül vásárolhat magasabb árakon is, bizonyos lévén benne, hogy némi várakozás árán mégis haszonnal fog árúján túladhatsz. Ez azonban a várakozás ideje alatt annál nagyobb

¹ «Pesti Napló», 1922. május 30.

készleteket von el átmenetileg a forgalomból, minél nagyobb a készlettel bírók száma. Ez viszont csökkenti a kínálatot, tehát ismét emelőleg hat az árakra, még biztosabbá téve a készleteket visszatartó kereskedők számítását.

Így tartott ez egészen márciusig, mikor az idő enyhülése egyfelől, a fogyasztási év végének közeledése másfelől eladásra kényszerített s az árak Szabolcsban 6—7, Budapesten pedig 10—12 koronára estek. Ekkor ugyanazok a körök, melyek az áremelkedésnek okai voltak, egyszerre fölfedezték a «termelő gazdaközönség» érdekeit^x és követelték, hogy azt az 1500 vaggon burgonyát, mely igazság szerint az egész ország fogyasztóinak koplalása következtében maradt meg, engedje a kormány kivinni. Úgy látszik, a gazdaközönség érdekeire való hivatkozás hatott is, mert ma az óburgonya ára Budapesten megint 20 koronán felül van, holott a gazdaközönség érdekei aligha szenvedtek volna csorbát a 7 koronás szabolcsi ár mellett áprilisban, ha nem szenvedtek csorbát az 5 koronás ár mellett októberben. Ellenben valószínűleg jelentékeny csorbát szenvedett volna a közvetítő kereskedelem érdeke, mely a 14 koronán vett árút Budapesten ugyanezen az áron, de három hónappal később lett volna volna kénytelen eladni.

Mindamellettt a bank ártatlan báránynak s minden gyűlölet a termelőre, a «parasztra» háramlik; ő a kapzsi, ő az árdrágító. Pedig, ha az volna is, — mint ahogy ténjdeg sok esetben az, — akkor sem tesz mást, mint amit mindenki körülötte s védekezik, mert módjában van, ugyanazokkal a fegyverekkel, amelyekkel őt támadják. S ha túlzásba megy is, akkor is van mentsége: az, hogy őt, az ingatlant, minden adó, minden pénzlebélyegzés, minden vagyonváltság megtalálja, míg a kereskedő forgótökéjét és nyereségét még nem volt adórendszer és pénzügyminiszter, aki meg tudta volna fogni. Adót, végeredményében és át nem háríthatóan, csak két elem fizet: kivételes esetekben a tőke és kivétel nélkül minden esetben a fogyasztó. Aki közbül van, a közvetítő,

¹ «Szózat), 1922. április 5.

az nem fizet, hanem vagy egyikkel, vagy másikkal fizetteti meg. Hegedűs távozása után olvastunk vallomást arról, hogy a vagyondézsma elől mintegy 800 millió korona szökött a határon túlra; azt, amiről nem hallottunk vallomást, mert sem Hegedűs, sem munkatársai nem tudtak róla, bátran tehetjük még kétszerannyira. Ellenben arról, hogy bár egyetlen hold föld is kivándorolt volna, nem hallott senki. Ezt minden pénzügyminiszter meg fogja tudni fogni, ha inn. a «csizmások» miatt nem, akkor holnap.

Végül pedig: az a termelő minden körülmények között magyar, része a nemzettestnek s érdekei, előremenetele, jóléte nemzeti érdek, nemzeti előhaladás, nemzeti jólét, ha parciális értelemben is. Végső elemzésében a nemzet és az állam azzal nem vészit, ha egyik individuuma kárára a másik gyarapodni talál, föltéve, hogy ezek az individuumok egyéb nemzeti szempontból egyértékűek. Ha pedig nem azok, az is a nemzet összességének mulasztása, még pedig talán helyrehozható mulasztása. Ellenben a nagytőkéről minden kurzus, minden ébredés és minden liberalizmus meg szabadkőművesség elismeri, hogy nemzetközi, tehát, ha nem is nemzetellenes, mindenesetre indifferens.

Természetesen a földműves sem a földre szállott anygal; ember ő is, épen olyan hitvány és önző, mint akárki más. Ha azonban a bolsevizmus idején hamar rájöttünk és nem késtünk a kommunista tanokkal szembeszegezni az útszéli igazságot, hogy az egyéni szorgalmat, tehát önzést, nem pótolhatja a gazdasági életben semmi, akkor ne csodálkozzunk rajta, ha az ember tényleg annak bizonyul, aminek mi állítottuk: önzőnek. Ha ez az önzés szükséges, akkor nem káros; káros csak az, ha engedjük, hogy az egyik ember lehessen önző, a másik pedig nem.

Ennek pedig nincs más módja, mint vagy rászorítani az összes embercsoportokat arra, hogy elhigyjék, miszerint egy korona száz fillér; vagy, ha ezt az összes csoportokkal megtenni nem tudjuk, elzárkózni azoktól, akikkel nem bírnunk és rákényszeríteni azokra, akikkel bírnunk; vagy, ha nem zárkozhatunk el ilyen légmentesen, akkor megadni

magunkat és belenyugodni, hogy egy korona csak egy fillér. Valamelyik utat föltétlenül választanunk kell, a kérdés már csak az, melyiket lehet? Nyilvánvaló pedig, hogy csak az utolsót lehet.

Ehhez mérten tehát az összes periodikus természetű közszolgáltatásokat a háború előtti értéknek — aranyértéknek — megfelelő államjegy-mennyiségben kell kirónunk, megállapítanunk és fizetnünk, az esedékesség idejében érvényes arán}' szerint; a nem-periódikusokat pedig az azon idő szerinti aráynak megfelelően. Vagyis: ha egy ház adója a háború előtt 10 (arany-) korona volt, úgy most is annyi lenne, azaz, 125-os kurzus mellett, 1250 államjegykorona. Ha a következő évben a kurzus 100-ra süllyedne, úgy már csak ezer államjegykorona. Viszont, ha az ez évi adót valaki csak a jövő évben fizetné be, úgy akkor is csak 1250 koronát fizetne államjegyekben, tekintet nélkül arra, hogy akkor már ez az összeg voltaképen 12*50 aranykoronának felelne meg. Akkor valószínűleg nem fordulna elő, hogy az egyetlen Somogy megyében 18 oly község legyen, mely 1914 óta egyáltalán nem fizetett adót és hogy ilyen Somogy megye valószínűleg 4 legyen Csonkamagyarországon.

Viszont, ha egy kereset bélyegilletéke 10 korona volt aranyban, akkor a 125-ös kurzus idején fizetendő 1250, a 100-as kurzus idején 1000 korona államjegyekben. Ugyanez volna az eset minden más közszolgáltatásnál, ha nem épen állami természetű is: vasútnál, postánál, távirónál, monopóliumoknál, villám- és gázszolgáltatásnál, közúti közlekedésnél stb.

Ez nem jelentene semmi mást, mint visszaállítását az annyira visszasóvárgott háború előtti állapotnak. Ezért nem érthető, ha némelyek féltik ettől az újítástól az ipart: nehéz fölfogni, miért menne ebbe tönkre az önálló vámterület mellett az ipar most, ha nem ment tönkre a közös vámterületen, az idegen verseny mellett a háború előtt. Főleg akkor, mikor most az általános lerongyolódás mellett sokkal nagyobb belső fogyasztásra számíthatna az átmenet mindenestre kényes idején, mint akkor.

Ennek ellenében magától értetődőleg az államnak is ugyanezen alapon kellene fizetnie mindenütt, ahol állandó szolgáltatásokról van szó, tehát a hivatalnokoknál is. A magánéletet szükségtelen figyelembe venni: az legnagyobbbrészt nem várt erre az intézkedésre s ahol várt, ott is sietne automatikusan alkalmazkodni hozzá.

A hivatalnokoknál mindenesetre számításba veendő egy módosítás: az, hogy a hivatalnoknak sem lehet igénye másra, mint arra, hogy akkora fizetést kapjon, mely ma is biztosítja számára a háború előtti keretekben való megélhetést. A drágulás általános indexe azonban ma mindössze 60, más számítás szerint 70-szeres drágulást jelez, nem pedig 125-szöröset. Amint láttuk, ez utóbbi számot még az iparcikkek sem érik el, minthogy ezek indexszáma is csak 10.000 és nem 12.500. Az állam tehát szedjen adót a mindenkori zürichi, vagyis aranyparitás szerint, hivatalnokait ellenben fizesse a mindenkori indexszám szerint, beszüntetve egyidejűleg minden olyan kedvezményt, mely a háború óta lett rendszeresítve. A munkás méltó az ő bérére, a hivatalnok az ő fizetésére, nem pedig könyörintézkedésekre, melyekkel mások gyakran jobban járnak, mint ő maga.

Ma mintegy 220.000 hivatalnoka van az államnak;¹ ezeknek illetményei, a pótlékokkal és hatósági ellátással együtt, 8 milliárd koronát tesznek ki a költségvetésben. Ez 36.000 korona évi átlagfizetést jelent, ami teljességgel elégtelen. Azonban, ha az állam a kérvényekre, melyekre hajdan egy aranykoronás bélyeget ragasztattott, ma is egy aranykoronás, tehát 125 államjegy-koronás bélyeget ragaszttat, a levelekre pedig 10 aranyfilléres, tehát 12.50 papírkoronás bélyeget, ha a telefont, vasutat stb. az 1914-iki aranyértékben fizeteti meg: semmi sem változott a fogyasztóra nézve a békeállapothoz képest, amikor 16 korona volt a ma 2000 koronás cipő, 18 a ma 2200 koronás búza. A többletből ellenben nagyon szépen fogja futni a hivatalnoki fizetések emelése a dráguláshoz arányítva.

¹ «Magyarság» 1922 febr. 8.

Igaz, hogy az államnak ez a nyeresége csak egy ideig lesz meg, minthogy az árak nagyon rövid idő alatt az állam által inaugurált számítási alapra fognak beigazítódni. Azonban nem teljesen: láttuk, hogy a majdnem kizárólag külföldről származó iparcikkek a 125-ös Zürich dacára sem drágultak, csak százszorosra, az élelmiszerek a százszoros iparcikkek dacára is csak 60-szorosra. Az utóbbiban mezőgazdasági állam voltunk nyilvánul meg, ami meg is fog maradni azután is, ha tán nem is ekkora mértékben. Amellett van mód, hogy ezt elő is lehessen segíteni és ez a minél hermetikussabb gazdasági elzárkózás a külföldtől s a minél szabadabb gazdasági forgalom engedélyezése idebenn. Mert a kereskedelemben — s ez magyarázza az eltérést Zürich és az iparcikkek ára között — a legfőbb szempont nem a nagyobb haszon, hanem (megint egy útszéli igazság) a nagyobb forgalom s a kereskedő megelégszik kisebb haszonpercenttel is, csakhogy biztosabban és gyorsabban adhaszon el. Hiába vásárol tehát 125-ös Zürich alapján, azért a verseny s a «bóvli»-tól való félelem rászorítják, hogy 120-as alapon adjon el, saját hasznából engedve el a különbözetet.

Ehhez persze szükséges az, hogy ez a nagyobb forgalom biztosnak is lássék. Ez pedig nem lehetséges addig, míg az ország legnagyobb fogyasztó-rétegére, a hivatalokra nem lehet számítani, mert annak megoldhatatlan probléma még csak egy harisnya vásárlása is, mikor készpénzben átlag 1700 korona fizetést kap — a 220.000 hivatalnok készpénzfizetése 4-5 milliárddal szerepel a költségvetésben — egy pár harisnya pedig 180 koronánál kezdődik. Az államnak nem arról kell gondoskodnia, mint azt a hatósági ellátással teszi, hogy a hivatalnok ne haljon épen éhen, hanem arról, hogy meg tudjon élni — ő is, azok is, akik valaha belőle éltek.

Ma már, mikor tényleg meglevő kivitelünk bizonyítja, hogy mezőgazdasági termelésünk képes ellátni a belföldi — mindenesetre nem háború előtti méretű — fogyasztást, nincs semmi ok arra, hogy a tisztviselőt ne készpénzben és ne csakis készpénzben fizessük, rábízva, hogy a pénzért

azt és ott vegyen, ahol és ami neki tetszik. Már csak azért sem, mert addig, amíg nincs ki számára termelni, hiába sóhajtozunk többtermelés után. Következésképpen a többtermelést ott kell kezdeni, hogy saját fogyasztóképességünket növeljük, vagy legalább ne csökkentsük mesterségesen. Azzal pedig, hogy a hivatalnoki kart nem pénzben fizetjük, épen ezt cselekedszük. Mezőgazdaságunkra nem lehet panasz: a múlt évben a megművelt terület már valami 5 millió holddal emelkedett — talán épen, mert volt ki számára termelni, mert enni, ha többet, ha kevesebbet, de tényleg mindenki eszik, mivelhogy nem kerülheti el. S ha a háborúelőtti nivót még nem értük el, annak okai között föltétlenül ott van az is, hogy a hivatalnok-osztály nem fogyasztóképes a háború előtti mértékben, másrészt pedig, hogy a belföldi forgalom bizonyos mértékig még mindig kötött, a verseny tehát nem érvényesítheti amúgy sem túlbecsülendő hatását az árak mérséklésére.

Ez egyúttal növelné lehetőségét annak, hogy ugyanaz a pénzmennyiség minél rövidebb idő alatt, minél gyakrabban cserélhessen gazdát, ami viszont előnyösen hatna államjegyeink értékelésére idebenn, következésképpen visszahatna mezőgazdasági termelésünkre is. A külföldi értékelést ez nem befolyásolná: nem javítaná meg, de nem is rontaná.

Zürichre nézve ugyanis teljesen indifferens, mennyi államjegy forog idebenn és csak annak van jelentősége: mennyi eshetőség van arra, hogy ezekből az államjegyváltókból a külföldre is kisodródjék kisebb vagy nagyobb mennyiség. Ez aztán igenis befolyással van a zürichi jegyzésre, míg a belföldön forgalomban levő mennyiség körülbelül azokhoz a váltókhoz hasonlítható, melyeket valaki, szabályszerűen kitöltve és aláírva, zsebében hordoz. Ezek nem befolyásolják hitelképességét mindaddig, míg a zsebből: az államterületről ki nem kerülnek. Az államjegyek értékelése a külföldön tehát stabil marad, esetleg kissé meg is javul, ha a külföldön levő mennyiség stabil marad; megjavulni azonban csak úgy javulhat meg jelentékenyebb mértékben, ha ez a mennyiség csökken.

Más szóval: ha kiviteli és fizetést mérlegünk — a kettő voltaképen egy és ugyanazon fogalomnak két alkategóriája — megjavul. Azzal azonban, hogy mi idebenn aranyban számolunk-e vagy sem, nem változik meg sem a kiviteli, sem a fizetési mérleg, hacsak más körülmények közre nem játszanak. Változatlan marad a fizetési mérleg, mert egy fillérrel sem fog kevesebbet kelleni fizetnünk a külföldnek s egyetlen centtel sem fog kevesebb amerikai pénz jönni haza *amiatt*, hogy itthon egy fillérben adjukvesszük-e a koronát, vagy százban. És nem változik meg a kiviteli mérleg sem, ha nem hozunk be több árút, mint eddig és csak annyit viszünk ki, mint eddig. A kérdés az, hogy a fillérnek tekintett korona nem fog-e rákényszeríteni egyikre vagy másikra? Már pedig nyilvánvaló, hogy önmagában véve nem.

Távolabbi hatásaiban viszont inkább arra van kilátás, hogy fizetési mérlegünk átmenetileg rosszabbodnék, kereskedelmi mérlegünk pedig rövidesen megjavulna. Az első azon okból, mert a belső fogyasztás megnövekedése következtében kevesebb árunk maradna kivitelre s így addig, míg a belföldi nagyobb kereslet hatása a többletermelésre meg nem nyilvánul, a külföld nem keresné koronánkat s így annak jegyzése átmenetileg g^jöngülne. A második azért, mert az igényekkel bíró osztályok vásárlóképességének megnövekedése mellett jobb konjunktúra nyílnék az ipari vállalatokra s így azok létesítésére, ami ismét csökkentené a behozatalt.

Mert a valuta javulását attól várni, hogy a mai iparcikkbehozatal mellett csupán a mezőgazdasági termékvivitel emelkedése folytán alakuljon kedvezőbben a két mérleg, merőben téves volna. Igaz ugyan, hogy Csonka-magyarország termelése még mindig nem haladja meg a békeidők aránylagos termelésének kétharmadrészét¹ s így még 14,000.000 métermázsával növelhető csupán a kalászosokban. Kétségtelen az is, hogy ez a 14 millió mázsa a

¹ «Pester Lloyd», 1922. április 28.

múlt évi árak (1200 korona augusztusban, 3200 korona októberben) átlagával, 2200 koronával számítva, 30 milliárd koronát jelent, ami csaknem elég volna a múlt évi államháztartási és kereskedelmi deficit fedezésére — elméletben. A gyakorlatban azonban ez módosul egyrészt az ilymértvű többtermeléssel járó kényszerű nagyobb behozatal (vegyipari termékek, mezőgazdasági gépek stb.) következtében, másrészt pedig azért, mert az exportüzletekbe bonyolódott nagytőkének nem áll, mint láttuk, érdekében a valuta emelkedése.

Másként fordul a helyzet, ha ez a tőke az exportlehetőségek megszűntével arra kényszerül, hogy más vállalkozásokban helyezkedjék el s ha erre az aranyalap s a minél tökéletesebb gazdasági elzárkózás mellett módja is van. Mert ipari termelésről addig szó sem lehet, míg nincs ki számára termelni, még pedig itthon; hisz az egész világtörténelemben nem találunk olyan iparra esetet, amely első kezdeteiben nem a hozzá legközelebb eső szükséglet kielégítését vette volna tekintetbe. Ma azonban ipar és kereskedelem csupán arra a kisszámú fogyasztó-rétegre kénytelen alapítani számítását, melynél a pénz nem jön figyelembe. Ehhez képest, amennyiben egyáltalában lehet ezen a téren fejlődést észlelni, az csakis a luxusiparra és kereskedelemre, illetőleg az iparágak luxus-minőségeire szorítkozik. Ez azonban nem az, amit egy nemzet gazdaságában iparnak szokás nevezni, minthogy olyat nem is lehet csupán síberekre, mint fogyasztókra alapítani.

De még ha lehetne is arra számítani, hogy kivitelre létesüljön ipar, azt akkor sem lehetne tőle várni, hogy itthon az árak csökkenjenek s a kispénzű rétegek vásárlóképessége ily indirekt utón növekedjék meg. Olyan megfordított dumping, amely a külföldön elért nyereség számájára itthon csökkenti az árakat, az önzésre alapított gazdasági rendszerben képtelenség.

Ha tehát azt akarjuk, hogy ipari termelésünk is növekedjék, úgy azon kell kezdenünk, hogy saját fogyasztóképességünket növeljük, vagy legalább ne csökkentjük

mesterségesen. Azzal pedig, hogy a hivatalnoki kart nem pénzben fizetjük, épen ezt tesszük. Az első tehát, ami szükséges, ezt megszüntetni.

A második, ami kell, az: tőke. Az pedig itthoni ipari vállalkozásokra mindaddig nem lesz, amíg át nem térünk az aranyalapra, másrészt pedig nem szigetelődünk el a külföldtől annyira, amennyire csak külpolitikai és esetleg más, mindennél fontosabb érdekek engedik. Bizonyos, hogy ez esetben mindennek, amit idebenn termelünk, tehát első sorban az élelmiszereknek, a mezőgazdasági termékeknek rohamosan föl fog menni az ára egész addig, amíg el nem éri a külföldi árakat; mindössze a — nem épen jelentéktelen — szállítási költségekkel lesz olcsóbb. Ez azonban idebenn mellékes, mihelyt mindenkinek meg lesz adva a lehetőség, ugyanabban a mértékben, mint a békében volt, hogy ezeket az árakat fizethesse is. A hivatalnoki karra nézve ez megtörténik fokozatosan az indexszám szerint; a többi osztályok automatikusan be fognak irányozódni ugyanerre az alapra, legelső sorban valószínűleg a munkásosztály, amely több szakmában már ma is a háború előtti standard fölött keres, — ha az emlékezetes libapecsenyét nem is lehet általánosítani.

Ezzel már el is esett az előny, mely ma még a kiviteli üzletekre csábítja a nagytokét. Ha idebenn aránylag, sőt érték- és számszerűleg ugyanannyit lehet keresni, mint a külföldön, akkor nincs miért exportálni. Ha pedig forgalmazási üzletekben már nem lehet elhelyezkednie, a tőke keresni fogja a másnemű elhelyezkedést, annál is inkább, mert azzal, hogy az összes fizetések a mindenkori Zürich után igazodnak, még csak az sem lesz többé érdekében, hogy külföldi követeléseit ott hagyja, miután ezzel csak azt kockáztatja, hogy később esetleg kevesebb koronát kap értük.

Addig azonban, míg a lakó nem aranyalapon fizet házbért, a tulajdonos sem fizethet aranyalapon törlesztési részleteket; addig tehát a bank sem adhat építkezésre kölcsönt, annál kevésbé, mert azzal a tőkével, mely egy

ház építésére kell s így forgalmazva hozna talán évi tíz százalékot, megcsinálhat egy szalámi-kivitel, amely hoz száz százalékot egy hónap alatt. Ha azonban a határok le vannak zárva, másrészt pedig tudja, hogy itthon a háztulajdonos olyan annuitásokat fizethet, amelyek közül számszerűleg talán kettő sem lesz egyforma, de értékben mindig meg fog felelni az aranykoronákban kiszámított törlesztésnek, rá fog fanyalodni az építkezés föllendítésére — az állam háromszáz milliója nélkül is.

Azért a kivitelnek nem kell teljesen megszűnnie s annak megállapításához, hogy mikor lesz indokolt, nem fog kelleni még Kiviteli Tanács sem. Mihelyt valamely cikk ára a hírhedt «világparitás» alá esett, ez azt bizonyítja, hogy túltermelés van belőle, hogy az itthoni fogyasztás nem tudja már fölvenni az egész kínálatot; következőképpen elérkezett a kivitel ideje. S akkor ám vigye ki, aki akarja, aki vállalkozik reá, minden külön engedély nélkül, — mindaddig, míg megint el nem érjük itthon a «paritást».

Míthogy pedig a kivitt árú ellenértékét senkinek sem lesz érdekében a külföldön hevertetni, koronát fog vásárolni s ezzel megjavul, — nagyon, nagyon lassan, abban az arányban, amint iparunk is képes lesz ellátni a belső fogyasztást s a kivitelünkből bevett összegekért nem fog kelleni azonnal árút vásárolni odakünn, — a korona kurzusa is.

Mert abban a német tudósnak föltétlenül igaza van, hogy a valutát csak az ipari többtermelés képes megjavítani, mely a mezőgazdasági termeléssel szemben sokkal elasztikusabb abban az értelemben, hogy tetszésszerűen és korlátlanul növelhető s ezért képes kivitelre dolgozni anélkül, hogy ugyanakkor a belföldi fogyasztást ellátatlanul vagy hiányosan ellátva hagyná. De ha nem dolgozik is kivitelre, csak a belföldi fogyasztást látja el s ezzel tehermentesíti a kiviteli mérleg «tartozik» oldalát, már ezzel is minden meg van nyerve. A többit aztán bátran lehet a mezőgazdasági termelésre bízni: a valuta meg fog javulni anélkül, hogy az élelmiszerek megdrágítása folytán

a munkabérek emelkedjenek s ezzel ki legyen húzva az ipar alól az alap.

De ehhez az szükséges, hogy az állam a nagytőkét erre az útra lépni kényszerítse. A valutát megjavíthatja az összes államok együttes ereje, az magától értetődik; megjavíthatja talán az egyes állam összes polgárainak együttes erőfeszítése is; de ez s a nagytőke együtt eljárva, — egész bizonyosan, amint ezt éppen a cseh példa mutatja.

Látszólag ellenkezik a logikával az, hogy a cseh pénz hatszorosa legyen a magyarnak, mikor Csehország gazdasági létalapja, a cseh ipar háromnegyedrészeben, ha nem négyötödrészeben beszüntette a munkát s az állam milliárdokat költ munkanélküli segélyekre. Ezzel szemben Magyarország gazdasági bázisa, a mezőgazdaság, ha lassan is, de törekszik a békenívó felé s már ma is képes a kivitelre dolgozni, ha talán nem is egészen egészséges alapon: a saját népességének szűkölködése és nélkülözése árán. Az egyik élelmiszer - fogyasztásának mintegy felét behozatal útján kénytelen fődözni, a másik ebben a tekintetben nem szorul senkire. Mégis az elsőnek pénzét értékeli magasabbra a külföld pénzvilága, amely pedig alighanem tudja, mit csinál.

A képtelenség azonban rögtön érthetővé lesz, mihelyt figyelembe vesszük, hogy Csehország iparvállalataiban ugyanaz a nagytőke van érdekelve, súlyos arany-milliárdokig, amely Magyarország gazdasági életét is kezében tartja. Ennek a nagytőkének érdeke, mindezen milliárdok erejéig, hogy Csehországnak sikerüljön visszaállítani azt a békeállapotot, amikor Magyarország első fogyasztója és legnagyobb nyersanyag-szállítója volt a cseh iparnak. Ezek a milliárdok egyszerre ötven, hetven, száz százalékkal esnének értékükben, ha Magyarországnak sikerülne ipart létesítenie s ha módjában volna megválogatni az országot, melynek élelmiszer-fölöslegét eladhassa, vagyis, ha sikerülne magát Csehországtól gazdaságilag függetlenné tennie. Ez a nagytőke az, mely Csehország valutáját magasan tartja, hogy megkönnyítse Csehország-

nak a magyar termés megvásárlását, de nem engedi magasabbra, mint amely ponton a magyar kereskedő még mindig előnyösebben vásárolhat Csehországban, mint a tőle ellenséges államok gyűrűje által amúgyis elzárt más államokban. A cseh valutát a cseh kormány és a nagytőke együttes eljárása javította meg, minden látszólagos észszerűtlenség dacára.

A magyar államnak ugyanezt kellene tennie: ha már nem képes arra, hogy a nagytőkére kényszerít gyakoroljon, — mert hiszen kire támaszkodnék ebben a harcban? a szocialistákra, a tőke titkos szövetségeseire? a középosztályra, melyet nyolc év óta épen a tőke befolyásának engedve szisztematikusan gyöngít? — úgy saját érdekéhez kellene kapcsolnia a tőke érdekeit is, különben hiába minden valutajavítási elmélet és törekvés. Mindaddig azonban, míg lombardkölcsonképen havi 30%-ra sem hajlandók a bankok pénzt adni, mert előnyösebb nekik, hogy az a pénz, amely még az országban van, szalámi képében a Svájcba vándoroljon, s ott frankokká változzék át, államjegy képében pedig a tulipános ládába csukassék, — az állam s a nagytőke érdekei nem járnak egy úton.

Ezért nem is valószínű, hogy a valuta a gyakorlatban valaha megjavuljon, noha elméletben a lehetőség meg van rá adva s a mód nem is olyan nehéz.

*

Egy van még hátra: a külföldi tartozások kérdése, ideértve a jóvátételi követeléseket is.

Ezekre nézve azonban Hegedűsnek van igaza: *non est medicamen in hortis*. Olyan állam, melynek egész évi budgetje 26 milliárd koronás szám mellett nem több, mint 260 millió frank, nem fizethet majdnem ugyanennyi külföldi annuitás-tartozást.

Azonban tudni kellene, hogyan változik a budget az aranyban való fizetés behozatala után. Marad-e fölösleg?

Ha nem s ha fizetni mégis akarunk, akkor ne feledjük el, hogy az aranyban való számolás behozatalával —

és a mindenféle lebélyegzések, vagyondézsmák és egyéb többé-kevésbé halvaszületett intézkedések pontos visszacsinálása után, ami nélkülözhetetlen, — még mindig csak oda jutottunk vissza adózás tekintetében, eltekintve más körülményektől: bolsevizmustól, román tatárjárástól, ahol a háború előtt voltunk. Azóta azonban új terhek kerültek a régiekhez; tehát, — mindeneken túl, — új adóknak is kell kerülni a régiekhez.

Hogy mennyinek, az lesz a kérdés. Azonban ezt pontos leltár nélkül nem lehet tudni. S a sarki boltos, visszatérve a háborúból, bizonyosan ezen is kezdte volna.

A sarki boltos azonban, nem lévén államférfiú, köteles logikusan cselekedni.